

Forskare vägras insyn

Sahlgrenska lämnar inte ut data s 3

Pedagogik oviktigt?

Bra forskare – dåliga lärare s 10-11

Kärlek är mer än sex

När kärleken möter kreativiteten s 22-23

6/02

FOTO: HILLEVI NAGEL

Utländska studenter är hennes liv

Stina Aulin ger invandrade akademiker nyckeln till den svenska kulturen.

s 12-13

- 3 Sahlgrenska** låter sekretess gå före offentlighet
- 3 Nytt jobb?** Rektor vid GU
- 5 Traditionella** mönster svåra att bryta
- 6 Legend** firar 50 år
- 7 Stort intresse för** friskvårdssatsning
- 8 Var ligger** IT-universitetet?
- 9 Khaled Salih** om farlig forskning
- 10-11 Vem vill bli** lärare?
- 12-13 Med hela världen** som arbetsplats
- 14 Släng inte** andligt skräp!
- 15 Tack vare** variationen har GU mycket att vinna
- 16 Hemma-hos-reportage** vid GU
- 18-19 Akademisk kvart** förvirrar
- 21 El-ljusstaken** kommer från Göteborg
- 22-23 Kärleken är** svaret på allt
- 24 Åke och hans värld**

GU Journalen

GU JOURNALEN är en personaltidning från Göteborgs universitet

CHEFREDAKTÖR: Allan Eriksson/Tel: 773 1021
allan.eriksson@adm.gu.se

BITRÄDANDE REDAKTÖR: Eva Lundgren/Tel: 773 1081
eva.lundgren@adm.gu.se

REPORTRAR: Lars Nicklason/Tel: 773 1014
lars.nicklason@adm.gu.se
Kajsa Asklöf/Tel: 773 5708
kajsa.asklof@adm.gu.se

FOTOGRAF: Göran Olofsson/Tel: 773 2929

LAYOUT/GRAFISK FORMGIVNING: Anders Eurén

ANSVARIG UTGIVARE: Siv Bondenäs Brink

STF ANSVARIG UTGIVARE: Åke Pettersson

MEDVERKANDE SKRIBENTER: Kerstin Norén, Susanne Liljenström, Ina Langsberg, Khaled Salih och Åke Edwardson.

KORREKTUR: Britt Kihlman

ADRESS: GU Journalen, Göteborgs universitet
Box 100, 405 30 Göteborg. Fax 031-773 4354

E-POST: gu-journalen@gu.se

INTERNET: <http://www.gu.se/aktuellt/GU-journalen>

WEBBTIDNING: Mikael Stoltz

TRYCK: Elanders Novum, Göteborg.
Tidningen trycks på miljövänligt papper som uppfyller kraven för Svanenmärkning.

UPPLAGA: 6 000 ex

UTGIVNING: 6 nummer/år. Nästa GU Journal utkommer i mitten av februari

MANUSSTOPP: 27 januari 2003

ADRESSÄNDRING: Gör skriftlig anmälan till redaktionen. För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen. Citera gärna, men ange källan. ISSN 1402-9626

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Nya tendenser hotar autonomin

DAN BRÄNNSTRÖM, VD för Riksbankens Jubileumsfond, höll härom veckan ett seminarium om europeisk forskningspolitik i Göteborg arrangerat av Göteborgs universitets vetenskapliga råd. Det var en spännande och intressant afton. Brännström berörde två saker som kan påverka forskningsfinansieringen primärt och sekundärt i universitetens framtid.

DET FÖRSTA och oroande inslaget har att göra med en möjlig utveckling där universitetet blir allt mer av utbildningsanstalter samtidigt som renodlade forskningsinstitut växer fram. Det är osannolikt att våra s k fasta forskningsresurser i väsentlig grad kommer att öka. Det är vidare sannolikt att Vetenskapsrådets ökning som eventuellt planeras får sökas i konkurrens. Vidare verkar diskussion och förhandling om de s k overheadpålagen ha lett fram till ett förslag där vissa av de stora icke statliga aktörerna kan komma att ställa sig utanför. Som jag ser det hotar detta såväl forskningens kvalitet, kvantitet och konkurrenskraft, som universitetens grundläggande idé och mening. Det första är mer uppenbart. Låt mig därför få utveckla det andra.

Sedan jag började som rektor har jag ihärdigt drivit tesen att universitetens grundläggande uppgift kan sammanfattas i begreppen individuell kunskapsbildning (utbildning) och kollektiv kunskapsbildning (forskning).

Den s k tredje uppgiften handlar om att kunskapsbilda, individuellt och kollektivt i samverkan med det samhälle varav vi är en del. Syftet från min sida har entydigt varit att försöka skapa en helhetssyn på universitetets verksamhet. De tre uppgifterna hänger samman på ett intimt sätt. Utbildning och forskning är mer besläktade med varandra än vad de flesta av oss brukar föreställa sig. Utbildningens forskningsanknytning innebär mer än att kunskaperna som förmedlas skall vara färskvara och att lära sig ett kritiskt betraktelsesätt. Forskningens utbildningsanknytning, ett sällan diskuterat omvänt förhållande, handlar om dialog om kunskapsrelevans, omvärldsuppfattning och framtidsvisioner. Sett med dessa glasögon blir det uppenbart att man inte kan separera utbildning och forskning utan att det får konsekvenser. Sannolikt

kan inte detta avläsas förrän efter någon generation eller två. Varför skulle samhällsutvecklingen ske lika bra eller bättre med undervisningsuniversitet och högskolor med ingen eller blygsam forskning och välfinansierade elitforskningsinstitut!

Ytterligare en viktig fråga handlar om vår autonomi. Om delar av fakultetsanslagen efter ansökningsförfarande kommer att fördelas av Vetenskapsrådet, har vi då något kvar lokalt att besluta om? Om vi dessutom vill bevara kopplingen mellan utbildning och forskning kommer det då inte att bli Vetenskapsrådet som styr eller åtminstone påverkar vårt utbildningsutbud?

DET ANDRA TEMAT i Brännströms föredrag var betydligt mer positivt och rörde aktiviteter för att skapa ett Europeiskt forskningsråd. Sverige och Norden är föregångare och drivande i denna fråga. Brännström leder en nordisk grupp med syftet att skapa ett forskningsråd genom omfördelning av pengar, t ex från en del av EU:s ganska omfattande jordbruksstöd. Skall Europa och Norden inte ytterligare släpa efter USA inom det vetenskapliga området fordras en ny kraftfull injektion av friska resurser.

Vetenskapsrådet har redovisat fördelningen av årets forskningsresurser. Göteborgs universitet hamnade totalt på en hedrande delad 3:e plats tillsammans med Karolinska Institutet efter Lunds universitet och Uppsala universitet.

DET LACKAR MOT JUL. Året, som snart är till ända, har inneburit mycket arbete men förhoppningsvis även ett och annat glädjeämne. I det alltmer stressade arbets klimatet är det viktigt att vi alla kan bromsa upp något inför jul- och nyårshelgerna. Det viktiga med julen är inte alla "måsten" utan att vi, som Bodil Jönsson brukar säga, ges en "ställtid". Att vi ges möjlighet till reflektion och samvaro med anhöriga och goda vänner. Jag önskar er alla en riktigt God Jul och ett Gott Nytt År och ser fram mot ett sista halvår i egenskapen som rektor tillsammans.

Bo Samuelsson

Kammarrätten avgör om forskning ska utlämnas

Vad väger tyngst?

Offentlighetsprincipen eller sekretesslagen?

Sedan en forskare nekats ta del av forskningsmaterial vid institutionen för kvinnors och barns hälsa är frågan brännhet.

PROFESSOR CHRISTOPHER GILLBERG och hans forskargrupp är ledande inom svensk neuropsykiatrisk forskning kring ADHD-/DAMP. Eva Kärfve, sociolog vid Lunds universitet, tillhör dem som är kritiska mot begreppet och att det skulle orsakas av medfödda obotliga defekter i hjärnan. Förklaringen finns istället i barnens miljö, menar hon.

Den 19 februari 2002 begärde hon att få ta del av forskningsdata till den så kallade "Göteborgsstudien" – en longitudinell MBD/DAMP studie som letts av Christopher Gillberg och Peder Rasmussen vid in-

te förklarar i vilket syfte hon vill ha materialet.

– Det är inget vidare hållbart argument, säger Eva Kärfve. Mitt syfte framgår klart i min ursprungliga ansökan.

Hon menar också att ett utlämnade till henne, som forskare, kan ske "utan beaktansvärd risk för skada". Bunden av sekretessen kan hon straffas om hon bryter den.

Överläkare Peder Rasmussen menar att det inte spelar någon roll.

– Materialet har karaktären av barnpsykiatriska journaler med mängder av uppgifter som är extremt ömtåliga, inte bara för deltagaren i undersökningen utan också för anhöriga. Deltagarna har utlovats sekretess och för oss är det fullständigt otänkbart att lämna ut handlingarna. Skulle vi tvingas att göra det kan det medföra ett allvarligt hinder för denna typ av forskning i framtiden.

Peder Rasmussen tror dock att Eva Kärfves frågor kunde ha klarats ut relativt enkelt

att det blir intressant att se vad Kammarrätten kommer fram till.

– Jag tillhör dem som tycker det är viktigt att man kan kontrollera forskning. Samtidigt är sekretessaspekten svår i detta fall. Jag kan inte bedöma hur känsligt materialet är, men man brukar kunna lösa detta genom att lämna ut det med förbehåll.

Stellan Welin har själv läst delar av Eva Kärfves bok och tycker att, även om den innehåller en del polemik, ställer legitima frågor. Han kan inte se någon direkt anledning till att hon inte skall få ta del av materialet.

– Det är viktigt för forskningen i förlängningen att utveckla rutiner kring hur man skall hantera sådana här frågor. Kärfve behöver till exempel inte se materialet ensam, utan Sahlgrenska akademien kan utse en representant som kan göra det tillsammans med henne.

Anders Fasth, professor i pediatrik immunologi och ordförande i en av Sahlgrenska akademins två forskningsetikkommittéer, är inne på samma linje.

– Det är egentligen inte Eva Kärfves sak att utreda materialet. GU bör göra en egen skälighetsbedömning och sedan, om man finner anledning, skicka frågan vidare till Vetenskapsrådet som tillsätter en arbetsgrupp. Det är upp till GU, men det är bra att kalla in Vetenskapsrådet så tidigt som möjligt i en utredning, annars finns en risk att det blir som när polisen utreder sina egna videofilmer.

SAMTIDIGT FINNS DET egentligen ingenting som talar emot att Eva Kärfve på något sätt ska få tillgång till materialet, menar Anders Fasth. Så fort ett forskningsprojekt är avslutat så är det en offentlig handling.

– Som forskare måste man se till att forskningsdata kodas så att försökspersonernas sekretess skyddas. Men i sådana här sammanhang kan det vara nödvändigt att gå tillbaka till originaljournalerna. Ur forskningsetisk synpunkt kan det då vara viktigt att deltagarna får tillfälle att ge sitt samtycke till en eventuell journalgranskning. Och säger någon nej så skall detta respekteras, säger Anders Fasth och fortsätter:

– Diskussioner har förts kring liknande frågor i arbetsgruppen för forskningsetik vid Vetenskapsrådets ämnesråd för medicin. Svaret är alltid det samma: Det går inte att komma runt offentlighetsprincipen.

Lars Nicklason

Fotnot: Under hösten har Eva Kärfve också JO-anmält GU för dröjsmål i olika skeden av ärendets handläggning. Ytterligare en JO-anmälan för dröjsmål har gjorts av barnläkare Leif Elinder, Uppsala, som i ett parallellfall försökt få tillgång till samma material. I båda fallen skall GU:s yttrande vara inkomna hos JO under december.

Profil för nye rektorn klar

Arbetet med att rekrytera en ny rektor vid GU fortskrider enligt planerna, berättar GU:s styrelseordförande Arne Wittlöv.

En kravprofil har fastställts och en annons just publicerats.

NÄSTE REKTOR VID GU tillsätts på nytt sätt. Enligt den förändrade Högskoleförordningen är det styrelsen som väljer rektor, i stället för som tidigare en valförsamling bestående av lärare och studenter. Men lärare, övrig personal och studenter ska ändå höras.

– Vi har beslutat att hörande ska ske genom en valförsamling bestående av sjuttio mandat, där trettio mandat tillfaller lärarrepresentanter, tjugo representanter för övriga anställda och tjugo representanter för studenterna, förklarar Arne Wittlöv.

Sedan augusti arbetar en rekryteringsgrupp med frågan. En kravprofil för den nye rektorn har tagits fram med hjälp av rekryteringskonsulterna Elisabet Rabo och Annn-Sofie Rosenberg. Stor vikt läggs vid att den person som rekryteras är aktad inom universitetsvärlden. Han eller hon ska ha utövat egen forskning och undervisning på erkänt hög nivå och ha kvalificerad erfarenhet av ledarskap i akademisk miljö. Det är också betydelsefullt att rektorn har förmåga att utveckla och bibehålla kontaktnät med departement, myndigheter och näringsliv samt med samhället i övrigt.

– **UNIVERSITETET** har ju av tradition många roller – att vara kritiskt granskande men också att vara delaktig och samverkande med samhället.

Universitetet står dessutom inför en ganska jobbig framtid med många förändringar, påpekar Arne Wittlöv.

– Förväntningar och förhoppningar på universitetet är stora samtidigt som vi har en ekonomi där fakultetsanslagen ständigt minskar. Då uppstår krav på att kunna skaffa mer externa medel och sådana frågor blir förstås viktiga för en rektor att hantera.

Rektorn ska också vara en enande och samlande kraft med ett helhetsperspektiv på universitetet och med förmåga att förankra och fatta beslut. Rektorerna måste även slå vakt om universitetets oberoende ställning.

I mitten av februari väntas rekryteringsgruppen kunna redovisa vad man kommit fram till inför valförsamlingen och beslut om ny rektor väntas tas vid styrelsemötet i mitten av mars.

Då kommer förslaget på ny rektor vid Göteborgs universitet att kunna ställas till regeringen i början av april.

FOTO: GÖRAN OLSSON/STUDIUM

stitutionen för kvinnors och barns hälsa. Kärfve ställde sig bland annat frågande till studiens låga bortfall (sju procent). Var verkligen de personer som i studien undersöktes vid 7-års ålder de samma som senare undersöks vid 10, 13, 16 och 22 års ålder?

Materialet lämnades inte ut. Det innehöll uppgifter om enskilda personers hälsotillstånd, menade institutionen för barn och kvinnors hälsa. Eva Kärfve överklagade till Kammarrätten. I juni upphävde den beslutet och återvisade målet till Sahlgrenska akademien med motiveringen att det inte prövats om materialet kan lämnas ut efter avidentifiering, alternativt med sekretessförbehåll.

EFTER NY UTREDNING fastställde rektor i september att materialet, som omfattar hundratusen sidor, skulle vara alltför kostsamt och tidskrävande att avidentifiera. Vidare att ett utlämnande med förbehåll inte heller är möjligt eftersom Eva Kärfve

om hon hört av sig och ställt direkta frågor till författarna. Men istället har hon under ett par års tid bedrivit en smutskastningskampanj i media och skrivit en fasansfull bok, menar han.

– **DEN ÄR SKRIVEN** ur ett ideologiskt perspektiv och inte ett forskningsperspektiv. Så vitt vi känner till har Eva Kärfve aldrig sysslat med detta område i sin forskning. Därför kan hon inte heller åberopa sin docentur i sammanhanget. Vi får verkligen hoppas att Kammarrätten fattar rätt beslut och inte ber oss lämna ut materialet, säger Peder Rasmussen.

Efter att Eva Kärfve överklagat en andra gång ligger ärendet återigen hos Kammarrätten. GU har fram till den 16 december på sig att komma in med ett yttrande innan beslut fattas.

Stellan Welin, f d föreståndare för centrum för forskningsetik vid GU, numera professor vid Linköpings universitet, tycker

Skådespelarstopp

DET BLIR INGEN antagning till skådespelarprogrammet nästa år. Konstnärliga fakulteten har fattat beslutet för att komma till rätta med scenutbildningarnas ekonomiska underskott på tre miljoner kronor.

– Det är tråkigt, och det var inget lätt beslut. Men vi gör det för att våra nuvarande studenter inte ska drabbas. Kvaliteten på undervisningen kommer att upprätthållas, säger Per Nordin, rektor vid Högskolan för teater, opera och musikal.

Under nästa år beräknar man att göra sig av med en tredjedel av skulden, för att sedan betala tillbaka i mindre portioner fram till 2007, då man skall vara skuldfri.

– Studenter, lärare och personal står alla eniga bakom denna åtgärd. Nu skapas utrymme att se över och utveckla utbildningens pedagogiska kvaliteter.

Per Nordin vill också betona att intagningsstoppet inte har något med den nya operautbildningen att göra. Samma beslut hade fattats även om inte den inrättats.

Studentinfo dålig i Göteborg

GÖTEBORG HAMNAR på tredje plats från slutet vid en undersökning om vilken kommun i Sverige som är studentvänligast. Bara Solna och Stockholm får ett ännu sämre resultat.

Det är tidningen *Studentliv* som gjort kartläggningen vilken visar att det framför allt är när det gäller information om kommunen som det brister i Göteborg. Även kommunens vilja att ta kontakt med studenterna får kritik.

Ändå är Göteborg den kommun som planerar att genomföra flest undersökningar om studenternas olika villkor.

Det gör att tidningen ändå ser med hopp på utvecklingen i Göteborg.

Vilka kommuner som är studentvänligast? Sundsvall, Norrköping och Gävle.

Gör din röst hörd

BILDEN AV GU-ANSTÄLLDA blir allt tydligare för varje Veckans fråga som ställs på GU:s hemsida. Senaste tiden har vi till exempel fått veta att 60 procent oroar sig för framtiden och att 45 procent inte tror att Sverige kommer att vara en välfärdsstat om tjugo år. Så kanske är det lika bra att njuta av livet nu – 72 procent vill i alla fall ta ett friår. Och vad har man för att handla miljövänligt? 35 procent struntar i det. Miljömarodörer!

Var med och påverka bilden du också. Snart kan du rösta på fler alternativ, typ: GAIS, IFK, ÖIS, Frölunda. www.gu.se/Aktuellt/

NYHETER

Oenighet om löneförhandlingar

Löneförhandlingarna med de två stora facken vid GU har dragit ut på tiden. Och dessutom kört fast.

Facken kräver en kraftig löneökning och särskilda satsningar på vissa grupper. Det finns inte pengar för det, menar arbetsgivaren.

FÖRHANDLINGARNA MELLAN SACO och arbetsgivaren återupptogs i början av december i en lokal lönenämnd med oberoende ordförande.

– Att ta förhandlingarna till en lokal lönenämnd var enda utvägen. Vi har olika synpunkter på löneutrymmet och när lönerevisioner ska genomföras, säger Inger Wilgotson Lundh, ordförande för SACO.

SACO är missnöjt med det låga lönelä-

get för forskare och lärare och kräver höjda löner för att GU ska vara en attraktiv arbetsplats.

SACO menar också att det behövs särskilda satsningar på bland annat doktorander och bibliotekarier.

– Dessa grupper har halkat efter. I en jämförelse med andra högskolor ligger doktorandernas löner vid GU och Stockholms universitet på en jumboplats.

OFR-S har valt att vänta och se vad SACO:s förhandlingar i den lokala lönenämnden leder till. Förhandlingar har lagts på is till mitten av januari.

I nuvarande förhandlingar kräver OFR-S minst 5 procent i löneutrymme.

– Missnöjet med lönerna bland våra medlemmar är stort. Vi har inte heller kun-

nat enas om särskilda satsningar på grupper som ligger för lågt jämfört med andra grupper inom och utanför GU, säger Eva Sjögren från OFR-S.

Universitetsdirektör Björn Järbur, som leder förhandlingarna för arbetsgivaren, framhåller att lönehöjningarna klart överstiger det som GU har råd med.

Däremot har löneförhandlingarna med Seko avslutats och det avtalet ger minst 4 procent i totalt löneutrymme. Utöver det görs en särskild satsning på lokalvårdarna. Det innebär att den nya lönen, inklusive den retroaktiva delen, kommer att betalas ut från och med december. Men alla andra får vänta till våren.

Allan Eriksson

GU:s ekonomi åter i balans

Trots det kärva ekonomiska läget ser det ganska ljus ut inför nästa år. Den bedömningen gör GU:s ekonomichef Lars Nilsson.

Det positiva är att samtliga fakulteter håller sina budgetar och att grundutbildningen förstärks med ökade anslag.

REGERINGENS OMFÖRDELNING av utbildningsplatser ger GU 23 miljoner kronor extra. Det innebär att GU kommer att redovisa ett positivt resultat på flera miljoner kronor för 2002. Även om det ger ökade intäkter i år blir den ekonomiska effekten

lika med noll eftersom pengarna är örönmärkta för grundutbildning för de nästkommande åren.

En annan ljuspunkt är att Holdingbolaget, som är den huvudsakliga orsaken till GU:s underskott, förmodligen kommer att redovisa ett resultat på endast minus 10 miljoner kronor. Det är sju miljoner bättre än vad som tidigare har redovisats, vilket främst är ett resultat av att andra ägare går in med andelar i ett av Holdingbolagets intressebolag.

En orsak till universitetets förbättrade ekonomi är att grundutbildningen redovisar ett bättre resultat än i fjol. De flesta fakulte-

ter när eller överskrider sitt takbelopp inom grundutbildningen, vilket innebär att fler studenter antas.

De nya platserna från regeringen kommer att fördelas vid styrelsens sammanträde i mitten av december. Enligt Lars Nilsson kommer bland annat vissa lärarutbildningar att få utökade uppdrag.

Läget såg betydligt mer bekymmersamt ut efter delårsrapporten i oktober med ett totalt underskott på 17 miljoner. Men tack vare ökade statsanslag och Holdingbolagets förbättrade resultat finns det mycket som tyder på att det blir en budget i balans i år och nästa år.

Allan Eriksson

Ny EU-anpassad operautbildning

En storsatsning. Så beskrivs den nya operautbildningen som läggs direkt under konstnärliga fakultetsnämnden. Resurserna kommer i första hand att tas från Musikhögskolan och från Högskolan för teater, opera och musikal, men GU skjuter också till två miljoner kronor om året av centrala medel.

– **DET ÄR DET** som varit den stora kicken. Hade inte GU:s styrelse gett oss stöd för ett ökat uppdrag hade det inte funnits några förutsättningar för det här, säger Nils Olov Halling, kanslichef vid konstnärliga fakulteten.

Enligt Per-Erik Eriksson, budgetansvarig vid GU, har rektor uttryckt en önskan om att alla möjligheter bör ses över för att avsätta medel till en ny operautbildning. Det har krävt en viss omfördelning av statsanslagen.

– Några poster har kunnat räknas ner, när det gäller andra har det blivit pengar

över. Vi löser det på något sätt, säger Per-Erik Eriksson.

Storsatsningen har setts som det enda alternativet. Att skära ännu mer i en operautbildning, vars kvalitet redan ifrågasatts, var ingen intresserad av.

– Nej, det vore fel väg att gå, säger Eva Nässén, prodekanus vid konstnärliga fakulteten.

Hon är den som hållit i trådarna vid utformningen av den nya operautbildningen som EU-anpassats och delats upp i en treårig kandidatutbildning och en tvåårig magisterutbildning. Från och med hösten 2003 kommer fyra studenter att antas till varje program.

– Studenterna kommer också att kunna styra sin utbildning på ett annat sätt än tidigare eftersom flera kurser kommer att vara valbara. Den nya utbildningen blir en enskild enhet inom konstnärliga fakulteten, men kan också ses som bro mellan Högskolan för tea-

ter, opera och musikal (H-tom) och Musikhögskolan.

– Tanken är att all kunskap i huset skall utnyttjas och att många kurser arrangeras gemensamt med Musikhögskolan och H-tom. Musikhögskolan bidrar med den musikaliska grundutbildningen och H-tom med den sceniska kompetensen. De båda skolorna vinner mycket på ett samarbete, både kvalitetsmässigt och ekonomiskt.

Studenter som går den nuvarande operautbildningen (och musikerutbildningen) kommer att ges möjlighet att slussas över till den nya kandidatutbildningen. De kan också välja att gå klart de 3,5 åren och sedan börja på magisterutbildningen. Men då måste de, precis som alla andra, göra nya antagningsprov.

Lars Nicklason

Klassklyftorna består och förstärks

Män från arbetarfamiljer har oftare svårare att klara studieekonomin

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

En bredare rekrytering av män har misslyckats visar en rapport av Gudrun Balke.

Akademikerbarn siktar mot högstatusyrken. De lågutbildades barn dras mot lågavlönade yrken inom offentlig sektor.

Den senaste STUG-rapporten visar att föräldrarnas utbildningsnivå spelar stor roll för hur GU:s studenter väljer och upplever sina studier.

– **MÅNGA FÖRVÄNTNINGAR** har givetvis bekräftats, men att skillnaderna skulle vara så tydliga trodde jag inte, säger projektledare Gudrun Balke.

Att till exempel barn till lågutbildade föräldrar inte skulle känna sig lika säkra i studiesituationen som akademikerbarn, var kanske väntat. Men inte att tendensen skulle vara så stark.

– Många hade så orealistiska förväntningar. Universitetet upplevs som något väldigt fint och viktigt, kanske för fint för en själv. Och svårt. Man är osäker på den egna förmågan, på att klara studierna och förstå kurslitteratur på engelska. Man behöver lotsning och betonar att det är viktigt att stödet från handledaren är stort och att kursledaren är lätt att få tag på, säger Gudrun Balke.

”Olika bakgrund – olika uppfattning?” är den fjärde STUG-rapporten som Gudrun Balke tagit fram. Den är baserad på samma dataunderlag (från våren 2001) som den första rapporten och jämför två studentgrupper – de vars båda föräldrar har högskoleutbildning och de vars båda föräldrar har grundskoleutbildning.

Rapporten visar på många sätt att selektionen inom GU är stark. Inte minst när det gäller val av utbildningsprogram. Exempel-

vis kommer tio procent av läkarstudenterna från grundskolegruppen att jämföra med 56 procent från högskolegruppen. Inom vårdsektorns lågstatusutbildningar är förstås förhållandena de omvända. Drygt hälften av grundskolegruppens kvinnor studerar på program inom vård och omsorg och undervisning.

– Det är mer än fyra gånger vanligare att en manlig student från akademikerhem läser en högstatusutbildning än en kvinna med grundskoleutbildade föräldrar, säger Gudrun Balke.

SELEKTIONEN FÖRSTÄRKS ytterligare av att akademikerbarn i mycket högre grad siktar på såväl doktorandstudier som studier och arbete utomlands. Av de kåraktiva studenterna är dessutom en stor majoritet från högskolegruppen.

– Det beror förmodligen på att de känner sig hemma i miljön. De har språket och kan de sociala koderna.

Bland akademikerbarnen är det också vanligare att man i framtiden tror sig arbeta som chef eller egenföretagare. Att byta jobb är heller inget att dra sig för. För grundskolegruppen är det viktigare att studierna har ett fast yrkesmål. Många trodde att de skulle arbeta inom sitt utbildningsområde den närmsta 10-årsperioden, ofta inom offentlig sektor.

– Inom grundskolegruppen är många äldre och har ofta försörjningsbörda. 38 procent har hemmavarande barn, jämfört med elva procent inom högskolegruppen.

I rapporten kommer det också fram att en bredare rekrytering av män inte har

lyckats. I grundskolegruppen utgör kvinnorna 19 procent av samtliga studerande vid GU:s programutbildningar, medan männen bara utgör 6,5 procent.

– Högskolornas utbildningsutbud har expanderat inom kvinnliga domäner, medan gymnasieskolornas och arbetslivets yrkesutbildningar riktas mot män. Det är en förklaring till den skeva rekryteringen.

MEN DET HANDLAR också om saker som attityder till akademisk utbildning och andra socioekonomiska mönster. Männen i grundskolegruppen framstår till exempel som en grupp med stora studieekonomiska problem. De har ofta angett uteblivet studielån som skäl för studieuppehåll. Detta kan kopplas till att så många som en tredjedel i gruppen förvärvsarbetar. GU:s jämlikhetssekreterare Pia Götebo Johannesson tror att det kan ha att göra med att män har en fastare förankring på arbetsmarknaden.

– De har försörjningsbörda och kanske inte vågar släppa sina jobb. Kvinnliga studenter får stöd av sina sambor på ett annat sätt. De typiskt kvinnliga utbildningarna garanterar ju också jobb, vilket kanske gör att man vågar ta lån. Studenterna i grundskolegruppen har antagligen inte samma sociala skyddsnet som de i högskolegruppen. Studierna styrs därför av rationella ekonomiska beslut.

TROTS ATT STUG 4 bekräftar och förstärker många av de strukturella hinder som andra utredningar i landet pekat på, ser Pia Götebo Johannesson samtidigt stora möjligheter till förändring.

– Administrativt kan mycket lösas enkelt. Saker kan göras mer tillgängliga: studievägledning, språkvägledning, lärare, handledare, bibliotek. Schema och litteratur bör finnas tillgängliga i god tid så att dagstider och familjeliv kan planeras. Och tentor kan pytsas ut i ett antal mindre istället för en stor precis innan jul.

De djupa strukturella mönstren är förstås inte lika enkla att bryta, men Pia Götebo Johannesson tror inte det är omöjligt.

– Det finns många bra saker på gång. Till exempel Öppna högskolans verktygslåda som öppnar för andra lösningar än de traditionellt akademiska. Ett annat exempel på arbetet med långsiktiga attitydförändringar är Studentambassadörprojektet vid GU. Att det är framgångsrikt, visar sig förhoppningsvis på sikt. Sådant här arbete måste få ta tid.

Lars Nicklason

Nygrekiska hotat

HÖGSKOLEVERKET skärper den anmärkning man riktat mot utbildningen i nygrekiska och hotar med att ifrågasätta examensrätten om inte åtgärder vidtas senast den 15 september 2003.

Man menar att den kritiska och kreativa miljön inte har förbättrats sedan utvärderingen förra året.

Professor Bo-Lennart Eklund anser att det är resurstilldelningssystemet, där varje ämne får anslag i förhållande till hur många helårsstudenter det har, som utgör problemet för nygrekiska, liksom för många andra småämnen. Nygrekiska har i dag cirka tjugo helårsstudenter.

– Dessutom anser HSV att kvaliteten är otillräcklig om man bara har en lärare i ett ämne, alldeles oavsett hur god kvalitet ämnet håller i alla andra avseenden, menar Bo-Lennart Eklund.

Gott betyg till kulturutbildning

VID HÖGSKOLEVERKETS utvärdering av grund- och forskarutbildningen i antikens kultur och samhällsliv får samtliga undersökta universitet gott betyg.

När det gäller GU påpekar HSV den utpräglade genusinriktning som finns här. Flertalet uppsatser på kandidat- och magisternivå är skrivna med genusperspektiv. GU är också det lärosäte som rekryterar flest kvinnliga studenter till dessa utbildningar.

Man påpekar också att magisterkursen i antikens kultur och samhällsliv med fördel kan utökas från en termin till två för att utbildningen ska ges ett större teoretiskt och metodologiskt djup.

Läroretutbildning i topp

SEXTON SÖKANDE per plats. Det fick läroretutbildningen, allmän ingång, GU, vid höstens antagningar. Det gör att programmet åter hamnar på första plats när det gäller vilket utbildningsprogram i Sverige som fått störst antal sökande. Även psykologprogrammet vid GU är populärt och hamnar med sina elva sökande per plats på en femte placering i landet. Dietistprogrammet i Uppsala kom på andra plats och journalistprogrammet i Södertörn på tredje plats.

När det gäller vilket universitet som är populärast hamnar GU på en fjärde placering efter Malmö högskola, Södertörns högskola och Lunds universitet. Vid GU finns det i genomsnitt 3,8 sökande per plats.

Det är Verket för högskoleservice som tagit fram siffrorna.

Pris till forskning om Amanda släng

KUNGLIGA Gustav Adolfs Akademien i Uppsala har tilldelat Annika Nordström 20 000 kronor för sin banbrytande doktorsavhandling *Systrarna Svensson. Sångerna och livet – en folklig repertoar i 1900-talets Göteborg*. Priset delades ut vid akademiens högtidssammankomst den 6 november på Uppsala slott.

Amanda släng och Bagar Bengtsson hörde till de populäraste folkliga visorna i början av nittonhundratalet. Annika Nordströms doktorsavhandling, som är något så ovanligt som en avhandling i folkloristik, är en studie av syskonen Svenssons skivor och radioinspelningar där de framför just den här typen av sånger och visor.

Nytt UB-arkiv

JOURNAL STORAGE, JSTOR, digitaliserar och arkiverar tidskrifter elektroniskt från och med deras startår, en del ända från 1800-talet. UB har nu kraftigt utökat antalet titlar genom att köpa tillgången till ytterligare samlingar från JSTOR.

Antalet titlar i JSTOR är för närvarande 275. Det innebär omkring 75 000 tidskriftsnummer med 800 000 artiklar som användarna kan läsa i sin helhet vid sina datorer. Nya titlar tillkommer kontinuerligt. Följande delar av JSTOR finns nu på UB: Arts and Sciences Collection I och II, Business, Ecology and Botany och Language and Literature. Sök i JSTOR via UB:s hemsida: www.ub.gu.se.

Du är en miljöbov

JA, JUST DU! Här kommer några siffror från miljösamordnaren Jens Johansson på vad du, den genomsnittlige GU-anställda, förbrukar under ett år:

79 kvm lokalhyra
8 520 kWh el
10 480 kWh fjärrvärme
39 700 liter vatten
20 000 ark papper

Du körde 401 km bil, reste 5 670 km med flyg, 922 km med tåg – det innebär att du reste 1/5 varv runt jorden och släppte ut 700 kg koldioxid, 5,4 kg kolmonoxid, 2,6 kg nitrater och 0,8 kg acetylen. Du genererade 130 kg sorterat avfall, varav 83 kg var brännbart avfall, 31 kg osorterat avfall och 16 kg farligt avfall.

Kemikalier och avfall – är inte det det största miljöproblemet vid GU? Inte så säkert, tänkt på vad alla utsläpp som resor, särskilt med flyg, för med sig.

Så Kyotoavtal och Johannesburgkonferenser i all ära – men är det inte dags att vi ser över vilket fotavtryck vi själva lämnar i naturen?

Tipstack till Jens Johansson, miljösamordnare.

Stridbar professor firar 50-års jubileum

Professor Jörgen Westerståhl, nu 86 år gammal, har lagt grunden till den empiriska statsvetenskapen i Göteborg.

Morfar hette Hjalmar Branting och lärofadern Herbert Tingsten. Själva har Jörgen Westerståhl varit lärofäder för ett stort antal studenter vid statsvetenskapliga institutionen, en institution som han själv till stor del byggt upp.

Den 28 november firade han femtiårsjubileum som professor vid GU.

Jubilaren

DET VAR ALLTSÅ 1952 som Jörgen Westerståhl endast trettiosex år gammal blev professor i statskunskap vid vad som då hette Göteborgs Högskola.

– Jag kände mig som hemma med en gång i Göteborg, berättar Jörgen Westerståhl. Högskolan var liten, här fanns sammanlagt bara ett tjugotal professorer. När vi blev universitet 1954 och slogs samman med medicinerna blev vi visserligen dubbelt så många, men ändå inte fler än att vi lärde känna varandra.

JÖRGEN WESTERSTÅHLS betydelse för statsvetenskap vid GU kan knappast överdrivas. Det var framför allt tre områden han utvecklade och fördjupade – han var pionjär när det gäller väljarundersökningar och före-

gångare avseende moderna mediaundersökningar, dessutom bedrev han kommunforskning. Hans doktorsavhandling handlade om fackföreningsrörelsen.

– Det var Jörgen Westerståhl som byggde upp den empiriska statsvetenskapen i Göteborg med metoder han hämtat från USA, berättar Lennart Weibull, dekanus vid samhällsvetenskapliga institutionen. Tidigare handlade statsvetenskap mest om historiska och juridiska undersökningar. Jörgen Westerståhl drog igång så många nya projekt att institutionen måste tillsätta hela fem professorer för att ersätta honom när han gick i pension. Det är tack vare Jörgen Westerståhl som Göteborg är centrum i Sverige för empirisk opinionsforskning och även SOM-institutet har ytterst sina rötter från hans forskning.

NÄR JÖRGEN Westerståhl kom till Göteborg var statsvetenskap inhyst i ett litet rum i Vasaparken som man delade med nationalekonomi. Rummet fungerade som kombinerat bibliotek och föreläsningssal, något tjänsterum fanns inte. Studenterna tenerade han hemma.

Men redan efter ett år som professor hade Jörgen Westerståhl lyckats se till att statskunskap fick egna lokaler i en villa vid Korsvägen, något som var nödvändigt inte minst på grund av de stora kvantitativa undersökningar man då höll på med.

– Det fanns förstås inga datorer på den tiden, berättar Jörgen Westerståhl. När vi studerade valrörelsen i början på femtiota-

let prenumererade vi på ett tjugofemtal tidningar och de krävde förstås utrymme. Sedan växte institutionen så vi var tvungna att flytta igen.

Statsvetenskapliga institutionens många flyttar ger en illustration till hur Göteborgs universitet utvecklats under femtio år.

– Från Korsvägen flyttade vi till Mölnsdalsvägen, sedan till ett köpcentrum i Kallebäck, så till Stadsbibliotekets lokaler på Berzeliigatan, sedan till Storgatan, till Berzeliigatan 11 och slutligen till Haga.

JÖRGEN WESTERSTÅHL har alltid varit i full verksamhet. Han verkade bland annat för att de olika statsvetenskapliga institutionerna i landet skulle samarbeta. Och han var huvudsekreterare i den stora författningsutredning som verkade mellan 1954 och 1963 när tvåkammarriksdagen skulle avskaffas. Han ägnade sig också åt objektivitetsforskning för Sveriges Radio under sextio- och sjuttio-talen, bland annat med syftet att göra journalisterna uppmärksamma på problem rörande partiskhet. Han har på senare tid också utvärderat stadsdelsnämndsreformen i Göteborg.

– Jag går ännu till institutionen så ofta jag kan, det är inte så långt från där jag bor, berättar Jörgen Westerståhl. Det finns alltid saker kvar att undersöka och ta reda på, men det gäller förstås att orka med.

Tveksam satsning på friskvård

Kan jag sticka ut en timma och cykla? Varifrån tas pengarna? Kommer verkligen sjukskrivningarna att minska av det här?

GU:s nya friskvårdssatsning har väckt stort intresse men även många frågor bland de anställda.

KANSKE INTE NERRINGD, men åtminstone uppringd. Minst ett tiotal personer har hört av sig till redaktionen med frågor och synpunkter om friskvårdssatsningen som presenterades i förra numret av GU Journalen. De allra flesta har varit positiva, men som någon undrade: Hur skall detta finansieras? Kommer centrala medel att tilläggas?

– Nej, det är upp till varje avdelning att finansiera och administrera detta, säger Hilding Sjödén vid avdelningen för personal och organisationsutveckling.

VAD TYCKER MAN om det på institutionsnivå? GU Journalen frågade några prefekter.

– Jag har ingen anledning att ifrågasätta detta. Satsningen går i samklang med vad som redan görs hos stora arbetsgivare som Västra Götalandsregionen och Göteborgs kommun. Personligen tycker jag att det här är

jättebra och inte en minut för tidigt, säger Robert Påhlsson, prefekt vid juridiska institutionen.

Roger Källström, prefekt vid institutionen för svenska språket, tycker också att satsningen är ett steg i rätt riktning. Kostnaden tror han tjänas in på sikt.

– Ett bidrag på 1 000 kronor per anställd och år är inga problem. Vår institution är så pass stor att det finns möjligheter. Men med den lediga timman blir det knepigare. Forskare och lärare har sällan reglerad arbetstid, däremot en viss prestationspress på sig. För min del handlar det till exempel om att ta en timma av min övertid, säger Roger Källström.

LENNART HJALMARSSON, PREFEKT vid nationalekonomiska institutionen, uppfattar friskvårdssatsningen som något som bara gäller teknisk och administrativ personal. Övriga, menar han, förutsätts arbeta på samma sätt som tidigare. Oreglerade arbetstider är just oreglerade.

Han är också kritisk till att finansieringen läggs på institutionen.

– Med våra 120 anställda kan det bli en rejäl budgetbelastning. Ska vi inte ha något över till forskning och undervisning?

Philip Hwang, prefekt vid psykologiska institutio-

nen, framhåller att det borde avsättas centrala medel för friskvård. Och då betydligt mer än 1 000 kronor.

Att man får en bättre hälsa ju mer man motionerar anses som självklart idag. Men, undrade någon, kommer verkligen GU:s ohälsotal att minska av en motionsatsning? Är det inte risk för att det är de redan frälsta som kommer att utnyttja förmånen?

– Jo, säger Catrine Forsnabba, lärare på kost och friskvårdsprogrammet. I dag minskar motionerandet överlag i samhället, men de som är aktiva motionerar mer och mer.

Fast å andra sidan är det just därför det är viktigt med en satsning på motion på jobbet, menar hon.

– De inaktiva kanske dras med. Det är tidsbrist som man brukar ange som den främsta orsaken till att man inte motionerar.

Och nu har man en timma i veckan. Kan man använda den till att sticka ut och cykla?

– Enligt min bedömning kan man det, säger Hilding Sjödén. Friskvård kan handla om mycket: kostrådgivning, en rask promenad, simma... Det ligger på arbetsledaren att avgöra hur tiden kan disponeras.

Lars Nicklason

Unik undersökning tar tempen på universitetet

Hur stort förtroende har du för rektor? I vilken utsträckning planerar du själv din dag? Hur ofta känner du oro för hälsorisker i ditt arbete?

Har du nyligen besvarat dessa frågor har du deltagit i den arbetsmiljöundersökning som GU just nu genomför, en undersökning som ska visa hur du som GU-anställd mår.

DEN ARBETSMILJÖUNDERSÖKNING som nu genomförs av Göteborgs universitet är unik på två sätt, påpekar professor Lennart Weibull, som är en av dem som tagit fram enkäten.

– Det är, så vitt jag vet, första gången ett svenskt universitet går ut med en enkät om arbetsmiljön som vänder sig till samtliga anställda. Enkäten är också unik i sin bredd, vi har verkligen försökt täcka in så många områden som möjligt.

Lennart Weibull kan se både fördelar och nackdelar med en så här bred undersökning.

– Arbetsmiljön ser förstås olika ut för olika anställda, vissa frågor kanske har blivit lite för allmänna. Och den som har tjänst på två ställen, exempelvis inom Sahlgrenska akademien och dessutom på Sahlgrenska sjukhuset, kanske inte upplever de frågor vi ställer som alldeles klara. Jag är ändå övertygad om att fördelarna med en heltäckande undersökning överväger nackdelarna.

Undersökningen täcker så olika frågor som exempelvis fysisk och psykosocial miljö, arbetstidsavtal, engagemang och möjligheter till påverkan. Det finns också frågor om vilket förtroende man har för rektor, dekanus och prefekt. Men de flesta frågorna gäller miljö på den egna arbetsplatsen – institutionen eller arbetsenheten.

– Det är också möjligt att en del av dessa frågor kan uppfattas som närgångna, och många kanske inte är så insatta i vad rektor eller dekanus gör, påpekar projektets koordinatör Marianne Leffler. Men vi behöver en

kartläggning av hur verkligheten ser ut för att kunna åtgärda sådant som inte är bra. Därför måste en del frågor vara ganska preciserade.

Tanken med arbetsmiljöundersökningen är nämligen att den ska leda till förändringar.

– Och åtgärder kan kräva mer resurser, påpekar Lennart Weibull. Vi hoppas därför kunna använda undersökningen i våra diskussioner med politiker. Om vi har bra underlag har vi förstås bra politiska argument för att öka resurserna.

Undersökningen handlar också om GU:s image.

– Vad är det som är bra med universitetet? undrar Lennart Weibull. Den typen av frågor har i höst även ställts till studenter och till allmänheten genom SOM-institutets västsvenska undersökning. Vi kan alltså jämföra olika undersökningar och få fram mycket intressant material om synen på GU.

I HELA UNDERSÖKNINGEN har man varit mycket noga med att den personliga integriteten skyddas. Det gäller också när resultaten sammanställs och presenteras.

– Det kommer aldrig att gå att läsa ut vad enskilda personer svarat, berättar Marianne Leffler. Man kommer endast att kunna uttala sig om typer av personal, som lärare, administrativ personal och så vidare och om fakulteter eller andra större enheter.

– Vi hoppas förstås att så många som möjligt tar sig tid att besvara undersökningen, påpekar Lennart Weibull. Förhoppningsvis kan vi ge en redovisning av resultatet i slutet av februari, men det beror på hur inflödet av svar ser ut. Så småningom är det tänkt att vi ska kunna göra mer riktade undersökningar med färre frågor som är anpassade till just den grupp vi undersöker.

Eva Lundgren

Läs inläggen på fria ord sid 20-21.

GU
SHOPEN

Lyktan, Medicinaregatan 20 C

Profilvaror, kontorsvaror m.m.

<http://www.konfoservice.adm.gu.se/varor>

varor@adm.gu.se

tel 031-773 4396, 773 1897

fax 031-773 4449

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Lärarhopp skapar oro

Tänk dig att du är anställd vid GU, men erbjuds bättre lön av Chalmers. För samma jobb, på samma arbetsplats, vid samma skrivbord. Skulle du hoppa över? Det finns de som gör det.

FLERA LÄRARE INOM GU och Chalmers gemensamma verksamheter har någon gång under sitt arbetsliv hoppat över från den ena till den andra arbetsgivaren, berättar Stefan Nilsson, dekanus vid naturvetenskapliga fakulteten.

– I de flesta fall är det inget konstigt. Man söker en ledig tjänst och får den.

Men ibland har man bytt av andra skäl. En professor vid GU tyckte till exempel att han var värd en högre lön efter att ha kammat in ett rejält externt anslag. Det skulle han säkert få i samband med de ordinarie löneförhandlingarna, resonerade man vid GU, men inte innan eftersom det inte handlade om en akademisk befordran. Professorn gick då över till Chalmers som var villigt att betala mer.

– Som det ser ut nu finns det möjligheter att spela ut GU och Chalmers som potentiella arbetsgivare mot varandra.

Det behöver nödvändigtvis inte vara fel, menar Stefan Nilsson, men som dekanus vill han veta hur han ska förhålla sig när sådana här situationer uppstår. Total frihet eller inte – de båda lärosätenas ledningar måste skapa riktlinjer kring detta.

Jörgen Albertsson, sektionsdekanus vid kemi, Chalmers, håller med.

– Det här måste rektorerna diskutera. Värningskampanjer under täcket ska inte få förekomma, men professorer är ju inte heller livegna. De har rätt att söka sig vart de vill. Men två fattiga lärosäten bör inte kasta pengar på varandra.

Att man byter lärosätetillhörighet, utan att fysisk förflytta sig, har dock inte alltid med den egna lönen att göra. Förvaltningsavgifter, tillgång till utrustning och projektpersonal är till exempel annat som kan spela in.

– Man söker sig till det lärosäte som för dagen har de fördelaktigaste villkoren. Det är helt naturligt. Om förvaltningsavgiften på Chalmers plötsligt blir väldigt hög så är det självklart lockande att byta förvaltare av anslagen, säger Stefan Nilsson.

Vilket precis är vad ett forskarlag vid Chalmers vill göra. Att deras projekt, samarbetsmässigt, ligger närmare GU gör också sitt till.

– Frågan är vad som händer när det blir tvärtom några år senare. Skall man hoppa tillbaka då?

Lars Nicklason

Identitetskris präglar IT-organisation

En institution? En paraplyorganisation? En fakultet? Vad är egentligen IT-universitetet?

GU Journalen ställde frågan till några av universitets prefekter och förstod att saken behöver redas ut. Men frågan är om vi blev så mycket klokare.

”JAG VET ATT det ligger på Lindholmen, men inte mycket mer.” ”Något slags samarbete mellan GU och Chalmers, men jag vet inte hur långt man kommit.” ”Skulle gärna ha sett lite bättre information om hur det förhåller sig. Vår institution har ju intresse av att vara med.”

GU Journalens lilla Gallup tyder på att

heten som byggs upp ute på Lindholmen.

Jan Smith, prefekt vid GU och Chalmers gemensamma institution Data och informationsteknik (DoIT) som nyligen införlivats i IT-universitetet, håller dock inte med.

– IT-universitetet är paraplyorganisationen över GU och Chalmers, inget annat. Den består av flera delar varav verksamheten ute på Lindholmen är en.

Formellt är det så. Men det är inte den bilden som ges utåt. Institutionen för tillämpad informationsteknologi och Lindholmen science park är vad de flesta förknippar med IT-universitetet, menar Jan Smith. Det är inte så konstigt. På IT-universitetets hemsida och i GU:s organisa-

tionens hemsida står det tydligt att det är en institution för tillämpad informationsteknologi?

Jan Smith kan förstå resonemanget, men menar ändå att det är viktigt att tydliggöra att IT-universitetet handlar om en kraftsamling av samtliga IT-resurser vid GU och Chalmers.

– I den nuvarande bilden är det som om det inte funnits någon IT-verksamhet i Göteborg tidigare, vilket är helt fel. Chalmers har länge varit bland de starkaste på området i landet. Institutionen för data och informationsteknik har till exempel 170 anställda, vilket gör den till den överlägset största delen inom IT-universitetet. Där finns en vetenskaplig kompetens som man, med en handfull anställda, inte är i närheten av på Lindholmen.

HAN SÄGER DET inte utifrån ett revirtänkande, utan för att ytterligare klargöra att IT-universitetets verksamhet, även den på Lindholmen, handlar om samverkan.

– De flesta lärarna på de nya IT-utbildningarna kommer ju från olika delar av GU och Chalmers, säger Jan Smith.

– Ja visst, och man delar på studieplatserna, säger Philip Brenner.

IT-universitetets fakultetsnämnd, där alltså Philip Brenner är dekanus, har det direkta ansvaret över utbildningarna på Lindholmen (och från 2003 universitetsutbildningarna vid DoIT). Den har inrättats vid GU. Inte vid Chalmers. Och inte vid IT-universitetet.

– Men den har också ett ansvar att bygga upp ny verksamhet på Lindholmen och att åstadkomma samverkan mellan IT-relaterad verksamhet vid GU, Chalmers och omgivande näringsliv.

Men en fakultetsnämnd kan väl bara styra GU:s del av verksamheten? Det är inte lätt att bli klok på det här. Kanske är det lika bra att ligga lågt vad gäller definitioner. Det enda som alla inblandade verkar överens om, det är att IT-universitetet (åtminstone också) är en paraplyorganisation.

Så är det i GU:s och Chalmers gemensamma värld.

Lars Nicklason

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

Vid invigningen av IT-universitetet kunde ingen förutse de organisatoriska problemen.

GU:s prefekter har en suddig bild av IT-universitetet. Bland de tillfrågade fanns det faktiskt inte en enda som påstod sig ha bra koll på dess organisation och verksamhet.

– Det förvånar mig inte. Problemet är namngivningarna, säger Philip Brenner, dekanus för IT-universitetets fakultetsnämnd.

– Man kan säga att IT-universitetet består av två delar: En paraplyorganisation som täcker all IT-fokuserad verksamhet vid GU och Chalmers och så den nya verksam-

hetskatalog står Utvecklingsgatan 2, Lindholmen, som IT-universitetets adress.

– Ja, och det är helt fel. IT-universitetet har ingen huvudadress, det är en abstrakt organisation, säger Jan Smith.

En sådan är givetvis svår att synliggöra, menar Philip Brenner. Betydligt lättare är det förstas med allt det nya som sker på Lindholmen.

– Institutionen uppstod dessutom före paraplyorganisationen. Den kom att kallas IT-universitetet. I vardagligt tal lever det

Nu finns över 3 000 bilder i GU:s bild databas!

Du behöver inte leta längre...
Hämta hem bilder på <http://cumulus.it.gu.se>

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Forskare riskerar sina egna liv

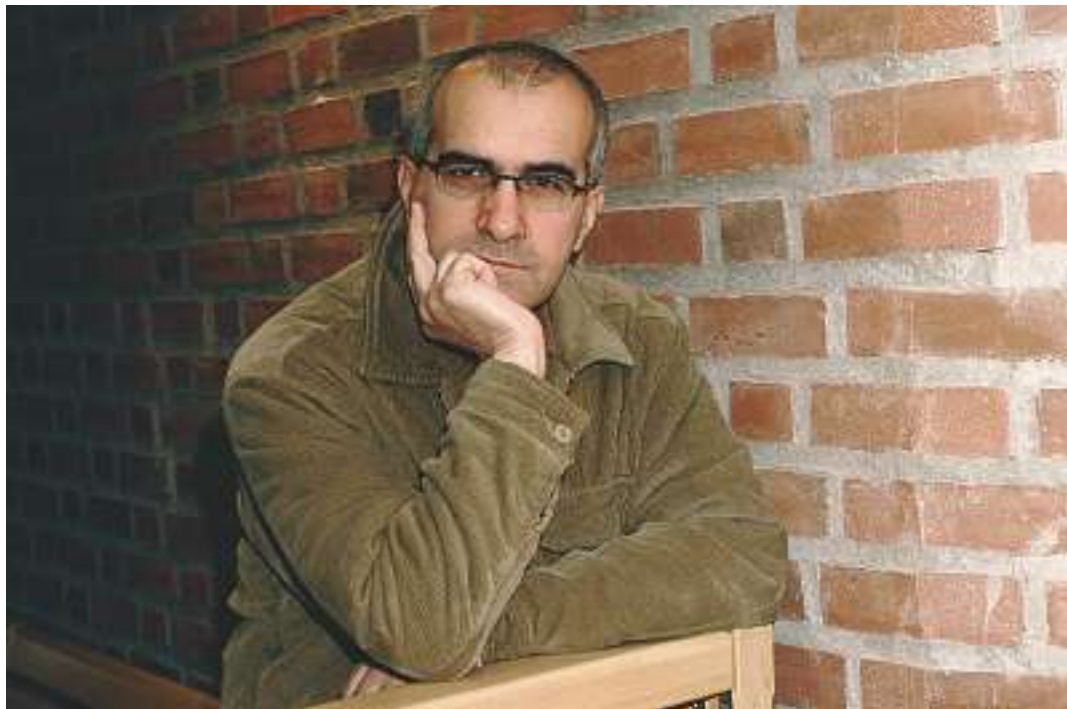

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

NÄR JAG LEDDE en studieresa till Syrien under våren 1999 blev jag hänvisad till underrättelsetjänsten i Damaskus om jag ville komma in i landet trots att jag hade visum. Tack vare den svenska ambassadens första sekreterare, som kom med mig till underrättelsetjänsten, fick jag en snabb utredning och kunde lämna landet senare. Det var en obehaglig, men samtidigt ”spännande”, upplevelse att få en inblick i hur människor behandlas i detta land.

PÅ HELSINKI-TOPPMÖTET i december 1999 godkände det europeiska rådet Turkiet som kandidatstat till medlemskap i unionen. I samband med det skrev jag en debattartikel i GP i början av januari 2000, där jag pekade på Turkiets demokratiska problem under de senaste femtio åren. Senare fick jag ett mycket ovänligt brev från den turkiska ambassadens första sekreterare. I all sin vänlighet hade hon skickat en kopia även till

universitetsrektorn! Mellan raderna önskade hon att jag skulle avskedas eftersom jag var en invandrare av utomeuropeiskt ursprung som inte kunde förstå relationen mellan Turkiet och Europa!

Dessa episoder är ganska odramatiska jämfört med andra forskares situation i Mellanöstern. En student vid universitetet i Haifa vid namnet Teddy Katz skrev en MA-uppsats om en eventuell massaker i den palestinska byn Tantura i samband med 1948 års krig i Israel. En känd forskare från samma universitet, Ilan Pappè, försvarade Katz akademiska frihet att bedriva kritisk forskning. Dekanen för den humanistiska fakulteten ville avskeda Pappè. I Iran dömdes en historiker, Seyyed Hashem Aghajari, i början av november för att ha manat till ”religiös förnyelse” som skulle hindra muslimer att ”blint följa religiösa ledare”. Aghajaris skall avrättas efter att ha piskats 74 gånger och avtjänat åtta års fängelsestraff. I Libyen dömdes två universitetslektorer,

Abdullah Ahmed Izzedin och Salem Abu Hanak, till döden för att ha tillhört muslimska broderskapet i Libyen. Deras aktivitet sägs strida mot Qaddafis revolution från 1969. Det internationellt mest uppmärksammade fallet är trots allt Saad Eddin Ibrahim från Egypten. I maj 2001 dömdes Ibrahim till sju års fängelse för att ha tagit emot olagliga forskningsmedel (från EU) och spridit falsk information i utlandet.

LISTAN KAN GÖRAS mycket längre för att påminna om att den akademiska friheten i och om Mellanöstern är långt ifrån oproblematisk. Det märks både i och utanför regionen. I de områden där politiska konflikter är intensiva kan trakasserier, fysiska attacker, mordhot och mordförsök göra livet svårt, olidligt eller rent av omöjligt. Frukten bäddar för okunnighet som i sin tur bäddar för intolerans. Politiker och forskare menar att det är hög tid att öronmärka en del av biståndspengarna (som i många fall är militära bistånd i Mellanöstern) till vissa länder för att öka den akademiska friheten. Akademikerna själva (mest i väst) har tagit initiativ till ett nätverk som uppmärksammar attacker mot den akademiska friheten. Sommaren 2001 bildades Network on Education and Academic Rights (NEAR, www.nearinternational.org). Scholars At Risk (SAR, <http://scholarsatrisk.uchicago.edu/main.html>) är ett annat i Chicago. Harvard universitetet har gått ett steg längre och erbjuder gästforskarplaster för att bedriva forskning vid Harvard. Vid de nordiska universiteterna hörs inte mycket om förföljelser av akademiker i Mellanöstern. Måste neutrala länder vara neutrala till varje pris? Svenska universitet borde uppmärksamma detta problem internt. Svenska universitet kan bidra till den akademiska friheten. Kan Göteborgs universitet ta initiativ till att erbjuda förföljda akademiker ”akademisk frizon”?

Khaled Salih

Statsvetare. Gästlärare vid statsvetenskapliga institutionen, GU. Verksam vid Center for Mellanösternstudier, Syddansk Universitet, Danmark.

Priser till excellenta forskare

GENOM ATT UNDERSÖKA sediment på havets botten kan man få en uppfattning om hur vårt solsystem utvecklats. I havsbotten finns nämligen bevarade fragment av meteoriter som kan vara en och en halv miljard år gamla.

Vid institutionen för geovetenskaper under ledning av professor Birger Schmitz finns den första gruppen i världen som ägnar sig åt det här alldeles nya sättet att forska om astronomi.

– Astronomer kan ju bara undersöka det nuvarande himlavalvet, påpekar Birger Schmitz. Genom att ta hjälp av marin geologi kan de även få en uppfattning om vad som hänt i solsystemet under flera miljarder år.

Under en viss period har exempelvis flödet av kosmiskt damm ökat kraftigt, vilket haft stor betydelse för livets utveckling på jorden.

För sin framstående forskning har Birger Schmitz utsetts till excellent forskare av Vetenskapsrådet.

Även professor Eleanor Campbell, vid institutionen för fysik och teknisk fysik, har utsetts till excellent forskare. Hon studerar den kondenserade materiens fysik och även hennes forskning är unik i världen.

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Birger Schmitz utsedd till excellent forskare.

FOTO: GÖRAN OLOFSSON/GU

Pedagogik är viktigt

– men få vill egentligen ägna sig åt det

Texter: Kajsa Asklöf & Lars Nicklason

Numera ska prövning av pedagogiska meriter ägnas lika stor omsorg som forskningsmeriter vid tjänstetillsättningar, men ännu är det inte som strålande pedagog man gör karriär. Så hur ser man egentligen på sin pedagogiska roll inom universitetet? Är pedagogiken över huvud taget ett problem?

JA, SÄGER SVEN-ERIC LIEDMAN, professor i idé- och lärdoms historia.

– Ett stort problem som gäller väldigt många är att de tycker att det är lite finare att forska än att undervisa, och det kan jag själv heller inte svära mig fri ifrån. En forskare får spänna sina krafter till det yttersta, men undervisa är det så många som gör, säger Sven-Eric Liedman.

Han anser att det är svårt att leva upp till förutsättningen att det pedagogiska ska väga lika tungt som forskning, eftersom de intyg man kan styrka den pedagogiska erfarenheten med egentligen är ganska intetsägande. Det man har försökt göra är att ha intervjuer och låta människor provföreläsa men inte heller det ger någon riktig bild av en persons pedagogiska förmåga och vilja.

– Gör man något som forskningsmässigt är i

topp är det däremot lättare att få jobb, säger Sven-Eric Liedman.

Att ha ett utvärderingssystem som i USA tycker han heller inte är någon bra idé, eftersom dåliga omdömen från studenterna helt kan spolia en lärares karriär, även på så lösa grunder som politiska meningsskiljaktigheter.

”**Undervisning är ett slags färdighet med ett oändligt antal moment, och det handlar mycket om fingertoppskänsla**

Sven-Eric Liedman

– Risken är att lärarna blir för inställsamma. Det kan bli så att den som ställer bestämda krav blir impopulär och den som tycker att ”anything goes” blir populär. Utvärderingar är ett viktigt pedagogiskt styrinstrument, men de får inte bli allenarådande.

Även om det amerikanska systemet har nackdelar är det sympatiskt med det engagemang man som student kan få uppleva från sina lärare. Ett sådant intresse för studenternas studier är få för-

unnat i Sverige, om man inte är doktorand.

Men om man ska bedriva undervisning för människor som är studieovana kan det hända att man tvingas tänka om inom de svenska universiteten. Nu finns en outtalad tanke om att den som inte klarar att ta till sig kursinnehållet, oavsett med vilken pedagogisk finess det förmedlas, får skylla sig själv. Det är upp till studenterna att bevisa att de klarar av universitetsstudierna, för annars har de inte där att göra.

SVEN-ERIC LIEDMAN berättar att man under 1700-talet hade ett slags gräddfil för adeln som kunde glida igenom universitetet och få sin examen mer på grund av sitt namn än sina studieresultat. På 1830-talet började man bli noggrann med examen.

– Nu är det gymnasiet skyldighet att leverera studenter som är hyfsade. Förr hade man censorer som reste runt och lyssnade till studentförhören. Det är mer än 30 år sedan den ordningen gick i graven, men på något sätt finns fortfarande den föreställningen kvar: Har ni kommit in här så ska ni vara bra nog, säger Sven-Eric Liedman.

Det som skulle gå att göra för att höja den pedagogiska kompetensen är att se det som en gammaldags hantverksutbildning där man förutom att gå pedagogiska kurser får följa en ”mästare” som kan sin grundutbildning.

– Undervisning är ett slags färdighet med ett oändligt antal moment, och det handlar mycket

om fingertoppskänsla, säger Sven-Eric Liedman.

Tanken att erövring av ny kunskap bäst sker när forskning och undervisning hänger nära samman grundlades på 1800-talet med Humboldt-universitetet i Berlin.

– Min personliga uppfattning är att det är bra om man forskar men att det inte behöver betyda att man producerar vetenskapliga artiklar, utan att man är på väg mot ny kunskap. Det kan man vara som pedagog också, säger Sven-Eric Liedman.

Han menar att det inom universitetet måste finnas utrymme både för den som har sin styrka i sitt pedagogiska arbete och för den originella forskningsbegåvningen som mest mumlar för sig själv under sina föreläsningar.

– Jag tycker att det är viktigt att inte alla behöver vara likadana. Den som ställer de stora frågorna men inte har så lätt att meddela sig med omgivningen appellerar till studenter med originella intressen, men man behöver inte utsätta stora studentgrupper för dem, säger Sven-Eric Liedman.

DET ÄR MÅNGA som skulle se det som en svaghet att erkänna att de behöver en pedagogisk utbildning, säger en kvinnlig doktorand. Speciellt de som behöver det mest.

Den bilden blir delvis bekräftad av Claes Alexandersson, som är ansvarig för pedagogisk fortbildning vid GU.

– Av de 250 deltagare som jag har träffat är det nog så att de som kommer på kurser är rätt duktiga redan. De har fått upp ögonen för att det här är viktigt, och då har man redan startat en egen utveckling.

Intresset för de pedagogiska kurser som erbjuds är större än utbudet, enligt Claes Alexandersson. Men om universiteten ska kunna ta emot studieovana personer finns det mycket att göra ännu.

– Statsmakterna satsar öronmärkta pengar till pedagogisk utbildning och det är rimligt att tro att det är en bredare rekrytering som ligger bakom detta. Men de lärare som vill engagera sig för att ta emot studieovana grupper har knappast en idealisk situation. Det är upp till läroverksamheten att lösa det inom ramen för nedskurna resurser, säger Claes Alexandersson.

AIRI ROVIO-JOHANSSON, universitetslektor i pedagogik, menar att medvetenheten om pedagogikens betydelse är en generationsfråga:

– Synen att det skulle vara en svaghet att tillstå att man behöver pedagogisk utbildning är på väg ut.

Hon menar att det är viktigt att förstå att fokus måste vara på studenternas lärande, och att det gäller att skapa kreativa inlärningssituationer som underlättar detta.

– En viktig internationell trend i dag är en förskjutning från ”teaching till learning”. Från att ha varit väldigt fokuserat på hur man förmedlar ett budskap, är man nu mer intresserad av hur man skapar kreativa inlärningssituationer.

Samtidigt konstaterar Airi Rovio-Johansson att det finns starka krafter på universitetens institutioner som gör klart att det är genom forskning du gör karriär.

– Jag tycker att GU inte bara ska vara berömt för sin forskning utan också för sin undervisning. Det måste vara både och, och det är institutionernas uppgift att hitta den här balansen, säger Airi Rovio-Johansson ■

Kursutvärderingar löser inget med automatik

Visst, kursutvärderingarna säger sitt. Men i vems intresse?

Och vad ligger egentligen bakom de pedagogiska problemen? Trötthet? För stor akademisk frihet? Eller kanske rentav lärarnas önskan att forska?

LENA LINDGREN, lektor vid Förvaltningshögskolan, menar att forskarrollen i förhållande till lärarrollen är en komplex fråga.

– Många lärare tycker att det är roligare att forska än att undervisa. Det är så. Problemet är att i Sverige skapas forskningsutrymme med externa medel. Förmår du inte skaffa dig det tvingas du in i en hundraprocentig lärarroll, vilket kanske inte är så inspirerande.

Hon menar att input från forskning är viktigt. En lärare måste hålla sig à jour med vad som händer och med vilka förändringar som sker inom ens område. Och då räcker det inte med att läsa G-P till frukost.

– Hur ska man kunna lära andra att forska om man själv inte har aktuella metodkunskaper?

En viktig aspekt av problematiken är att lärarna får mer och mer att göra. De senaste tio åren har studentantalet fördubblats, men resurserna har varit bestående. Konsekvenserna har blivit färre undervisningstimmar, mindre tid till förberedelser, mindre tid till studentkontakter och så vidare.

DET FINNS HELT KLART saker i systemet som motverkar förändringar.

Ibland kan Lena Lindgren tycka att traditionen med den akademiska friheten är för stark. Hon menar att det mer eller mindre råder autonomi, att det ofta är helt upp till den kursansvarige hur undervisningens upplägg ska se ut. Institutionsledningarna lägger sig sällan i.

– Visst, det finns krav på att kursutvärderingar ska göras, men vad vågar den som ansvarar över dessa göra om en kurs får dålig kritik? Under de 12 år som jag har varit verksam vid institutionen har man flyttat på en lärare. Och han hade klara sociala problem.

Lena Lindgren tror inte att kursutvärderingar är den enda och rätta vägen att gå för att komma åt problemet.

– Man verkar tro att kursutvärderingar är ett universalmiddel för bättre undervisning. Det är som om vi lärare vore helt blinda, men det är klart att vi känner när det är fel. Jag tror inte att lärare är så obenägna att förändra.

Lena Lindgren menar att utvärderingarna fyller olika funktioner. Lärarna ser ett utvecklingsyfte. Men för studenterna handlar det nog mer om att utöva inflytande.

– Kursutvärderingarna är nästan deras enda möjlighet till det. Men är de intresserade sedan? En gång ansträngde jag mig lite extra, delade ut frågeformuläret och schemalade ett uppsamlingsseminarium. Inte en enda kom.

Inom grundskolan sägs det ofta att det saknas behöriga lärare. Varför talas det aldrig om behöriga lärare vid universitet och högskolor? Lena Lindgren tror att det till viss del har med universitetets starka hierarkiska system att göra.

– Typiskt är att en ”lärare köps fri” med externa forskningsmedel. Platsen lämnas då över till någon som kommer underifrån, vanligtvis en doktorand.

ANONYME BOB, lärare vid en mindre institution vid GU, späder på resonemanget:

– Man tar in doktorander som lärare för att bli avlastad, för att man tycker att ämnet denne håller på med är intressant, eller för att man vill ge killen en chans. Det handlar aldrig om att doktoranden i fråga är en bra lärare.

Bob tycker dock att det är hos de unga uppstickarna som hungern finns; det är främst de som tar till sig nya rön och ser till att kurslitteratur uppdateras. Det är de som är näbara och lär sig namnen på studenter.

– Det finns helt klart en generationsaspekt i det här. Har man undervisat i 25-30 år kanske man tycker att man har rättat sin beskärda del av tentor. Man är trött och orkar inte uppdatera sig. Kanske vill man forska mer. Jag vet inte, men de äldre lärarna får betydligt mer klagomål i våra kursutvärderingar.

Typiskt nog bryr de sig inte, menar Bob. Åtminstone verkar det inte så. På institutionens senaste utvärderingsseminarium lyste de med sin frånvaro. Därmed gick de miste om diskussionen kring ett stort problem.

– Våra kurser får ofta kritik för att de saknar en röd tråd. Det beror på att lärarna är för många och att de inte kommunicerar med varandra. Man undervisar inom sitt specialområde och har helt enkelt inte koll på vad kollegorna gör.

För att komma åt samordningsproblematiken har några av de yngre lärarna infört ett nytt pedagogiskt grepp.

– Vi går på varandras föreläsningar, sitter med bland studenterna. Vi lär av varandra, säger Bob.

Uppmuntras initiativet? Jo, studenterna verkar gilla tilltaget, berättar Bob. Någon annan belöning är inte att räkna med.

– Nej, nej, nej. Det här har vi gjort på eget bevåg. Som timanställda får vi inte ens betalt för timmarna vi sitter med. Det här är ideell verksamhet.

Lena Lindgren

Hon samlar på öar och utländska akademiker

Text: Eva Lundgren **Foto:** Hillevi Nagel

Jag har hela världen som arbetsplats, säger Stina Aulin och håller upp en världskarta full av gröna markeringar. De visar varifrån alla hennes studenter kommer.

Ändå tillbringar hon större delen av dagen på institutionen för svenska språket på Humanisten.

HON SMÄLLER IGEN dörren, rusar iväg, hejar på någon i korridoren, skyndar vidare. Det är en lektion i svenska hon är på väg till och det gäller att komma i tid för hon har just förklarat för sina studenter hur det där att komma tjugo minuter för sent egentligen uppfattas bland svenskar – inte särskilt bra, kanske till och med som en oförsämndhet.

Och hennes studenter nickar och antecknar. De är flitiga, villiga att lära sig både språket och seder och bruk. Och Stina Aulin brinner av energi, är bestämd och målmedveten, men också full av förståelse för att hennes studenter inte har en lätt uppgift framför sig.

– Vi är ju väldigt tidsfixerade i Sverige, förklarar Stina Aulin. Klockan ett betyder just klockan ett och inte kvart över. Det kan vara svårt att förstå för människor från andra kulturer och ibland blir mina studenter så nervösa för att göra fel att de ringer från spår-

vagnen bara för att meddela att de nog tyvärr kommer några minuter efter nio, gör det något?

STINA AULINS STUDENTER MÄRKS. De kommer från hela världen – på en världskarta har Stina Aulin med grön färgpena markerat alla länder hon haft studenter från. Förutom några vita fläckar i Afrika och Sydostasien är kartan alldeles grön. Studenterna utgör en exotisk skara på institutionen och märks mer än andra eftersom de har så mycket mer undervisning än de vanliga svenskstuderande.

– Iran, Irak, Ryssland, Kina, USA, Egypten, Somalia, Australien, nu senast också Mongoliet – visst är det spännande? Jag lär mig nya saker om andra kulturer varje dag. Och mina studenter ställer frågor som får mig att fundera över min egen kultur också. Alla dessa kaffepauser, vad är de bra för? Lättklädda flickor på spårvagnen tycker många är osmakligt, men man funderar också över osthyvlar och smörknivar av trä.

Hennes studenter kan indelas i två grupper – Sokratesstudenter som läser svenska, inte för att det ger några poäng i deras utbildning, utan för att det är så intressant. Just nu har hon sex nybörjarkurser om fem poäng och en fortsättningskurs på gång.

Den andra gruppen – den består av sjukvårdsperso-

nal från andra delar av världen som kommit hit som flyktingar och nu behöver lära sig svenska. Det handlar om läkare, tandläkare, sjuksköterskor och andra legitimationsyrken inom vården.

– Det är Länsarbetsnämnden som står för de här uppdragsutbildningarna vilka syftar till att ge vårdpersonal från andra länder goda kunskaper i svenska. Utbildningarna avslutas med Socialstyrelsens språkprov. Numera är det förresten inte bara vårdpersonal vi utbildar, vi har just börjat med kurser även för andra typer av akademiker.

KURSERNA ÄR PÅ tjugo veckor och finns på tre nivåer. Innan studenterna börjar går de igenom ett inplacementstest så att de hamnar på rätt nivå.

– Arbetsförmedlingen försöker skicka hit dem så tidigt som möjligt. Det är ju viktigt för de här akademikerna att hamna in i en grupp där de har kollegor. Och eftersom de kommer från olika länder är de tvungna att kommunicera på svenska.

Stina Aulin är en engagerad lärare, så engagerad att så mycket mer än arbetet inte får plats i hennes almanacka. Varje dag reser hon från hemmet i Stenungsund, det tar cirka 45 minuter, och det är den tid hon har under en dag att bara sitta och fundera, lyssna på P1

och vara för sig själv. Det går fort när hon kör, kanske för fort, säger Stina Aulin och skrattar. Väl framme är det fullt upp, ofta till långt fram på kvällen.

– Mina studenter är så intressanta, de har så olika öden och jag vill naturligtvis att det ska gå bra för dem. De flesta kommer ju inte hit frivilligt, de har ofta sina familjer kvar i hemlandet och de har ingen aning om hur föräldrar eller syskon mår. En del lär sig svenska häpnadsväckande lätt, för andra är det svårare och det beror bland annat på i vilken situation de befinner sig. Det är skillnad på att vara ung och ogift och på att vara äldre och kanske ha barn att ta hänsyn till.

DET BLIR ALLTSÅ mycket arbete, både för Stina Aulin och övriga lärare som undervisar på dagarna och rättar skrivningar på kvällarna. Samt för studenterna förstås, för vilka språket är den nyckel som krävs för att de ska komma in i det svenska samhället och kunna arbeta inom det yrke de hade i hemlandet, i stället för att bli pizzabagare eller städare.

– Men kunskaper i svenska – det är ju bara början! Sedan gäller det att klara Socialstyrelsens test i det egna ämnet och att lära sig lagar och förordningar inom det område man arbetar. Det finns de som tycker att testen är för svåra, och det kan man förstå. För kommer man från ett EU-land och ska arbeta här som exempelvis läkare, då räcker det med en grundkurs i svenska, utan några egentliga krav. Men jag tycker förstås att det är viktigt att kunna språket – hosta i tre dagar är något annat än hosta för tre dagar sedan, till exempel.

Det är inte bara i Göteborg Stina Aulin tenerar studenter – hon har hela södra Sverige som arbetsplats och kan plötsligt åka iväg till Vimmerby eller Halmstad. Eller utomlands, som senast till Warszawa, där det finns läkare som tänker söka sig till Sverige.

Undervisning – det är roligt. Och grammatik? Spännande och utmanande.

– Hur förklarar man på ett enkelt men korrekt sätt hur ett språk fungerar? Det gäller att hitta klara regler, som att i svenska kommer verbet alltid på andra plats i en huvudsats.

Men språk handlar också om kultur.

– Mina studenter och jag diskuterar mycket hur man kan missuppfatta varandra därför att man inte förstår den andres sätt att reagera. Smärta och sorg är sådana områden, där det i vissa kulturer är fritt fram att berätta hur svårt man har det, medan människor i andra kulturer lider mer i tysthet. Hur man tilltalar människor, hur man bemöter patienter, hur man ger information om en svår sjukdom, allt detta pratar vi om eftersom det skiljer sig väldigt från kultur till kultur.

LÄRARE – DET ÄR NÅGOT Stina Aulin varit större delen av livet. Hon bestämde sig redan som liten flicka.

– Jag brukade rada upp mina dockor och leka skola med dem. När jag för ett par år sedan fick kontakt med en barndomsvän jag inte sett på länge och frågade om han kom ihåg mig, svarade han: Javisst, jag var alltid din elev när du lekte fröken! Även min dotter Maria är lärare och min nioåriga dotterdotter Matilda säger att när hon blir stor, ja, då ska hon bli lärare vid universitetet.

Men även om arbetet tar större delen av Stina Aulins kraft har hon på semestern ändå tid även för annat. Hästar var ett intresse när dottern var liten, lika så segling, även om det inte funnits möjlighet för det på senare tid. Och så böcker, särskilt om de är gamla.

Men rätt som det är kan Stina Aulin förvandlas. Då blir hon något helt annat än läraren i svenska för studenter med utländsk bakgrund. Rejåla skor och ryggsäck åker på. Långa vandringar i berg, skogar, på stränder och inne i byar väntar.

– Öar. Jag samlar på dem. En ö är något alldeles speciellt, något relativt litet och avgränsat som man

kan lära sig allt om på en begränsad tid. Öar är olika, de ligger i skilda världsdelar, långt söderut eller i Norden, men de är alltid spännande. Det är dit semestern går, långt bort till någon Kanarieö eller ö utanför Venezuelas kust, eller helt nära, till Koster, Visingsö eller Öckerö. Vanliga turistgrejer, nej, det intresserar mig inte, jag är på jakt efter det ovanliga och annorlunda.

EFTERSOM STINA AULINS MAKE Gunnar var sjuk i ett tiotal år fanns det inga möjligheter att planera semestern särskilt långt i förväg.

– Det brukade bli en restresa, vilket är spännande. Man hinner inte läsa in sig särskilt mycket på ön innan man reser dit, det blir desto mer att upptäcka när man väl är framme.

La Gomera är en Kanarieö berömt för det visselspråk invånarna utvecklat för att kunna tala med varandra över långa avstånd.

Där har Stina Aulin travat runt tillsammans med sin man med ryggsäck och karta bland höga berg och djupa raviner. Och på Isla Margarita utanför Venezuela har hon letat snäckor i sanden och bjudits på chipi-chipi-soppa och öl.

Men den senaste tiden har tillvaron inte varit lätt för Stina Aulin. I augusti gick hennes mamma bort och den femte oktober i år slutade Gunnars hjärta att slå.

– Redan den sjunde oktober var jag tillbaka på jobbet. Det handlar inte om att jag är så duktig utan om att det är mitt sätt att bearbeta sorgen. Jag kan bara inte gå hemma och vara ledsen. Men de senaste åren har varit jobbiga. När jag kom hem efter arbetet visste jag aldrig om det varit en ambulans och hämtat Gunnar. Ibland fick jag vända med en gång och ge mig iväg, för då var antingen mamma eller han på sjukhus. Det har varit ett liv på helspänn och det har inte funnits rum för annat än jobb och sjukdom.

ATT GÖRA DET man bestämt sig för och inte skjuta upp sådant som är viktigt för en, har blivit något av ett motto för Stina Aulin.

– En människas liv kan förändras väldigt fort. Knäpp – så gick det där tillfället ur händerna, knäpp – så finns den där personen inte längre. ”Sedan” – det är något som egentligen inte finns. Så vad är viktigt för mig just nu? Det är arbetet förstås. Och så att någon gång innan jul gå med min dotterdotter Matilda på Lisebergs julmarknad, för det har jag lovat. Hon vill resa till något främmande land och rida kamel också. Så det får vi väl se till att ordna, hoppas jag ■

Stina Aulin

Yrke: studierektor och lärare i svenska för invandrade akademiker och för Sokratesstudenter

Bor: i Stenungsund

Familj: dottern Maria och dotterdottern Matilda

Intressen: grammatik, öar, gamla böcker, matlagning

Bra författare: Shakespeare, Tranströmer, Strindberg, Molière, Taube

Motto: Uppskjut inte till morgondagen vad du kan göra i dag, eller snarare, ta tillvara den tid du har just nu.

FOTO: GÖRAN OLSSON/GU

Antivisionär högskolepräst

Lars van der Heeg är högskolepräst vid Sahl-grenska akademien sedan februari i år. Hans arbetsrum finns sedan augusti i en träpaviljong på Medicinaregatan. Så småningom kommer han dock att kunna flytta in i nybyggda lokaler.

Beskriv dina arbetsuppgifter.

– Vi som arbetar som högskolepräster bygger upp gudstjänster tillsammans som sedan hålls i Hagakyrkan. Vi ordnar också lunchföreläsningar – senast hade vi en forskare som berättade om själavård.

– Stiftets tanke med att inrätta högskolepräster är att det vid universitetet inte bara ska finnas en studentpräst utan också någon som personalen kan vända sig till. Det kan gälla rådgivning, exempelvis vid barndop eller om man vill hålla en minnesstund för någon som gått bort, det kan gälla själavård och samtal.

– Jag arbetar förstås i första hand för personal och studenter vid vårdutbildningarna men även andra vid GU kan vända sig till mig. Den som söker sig till högskoleprästen för samtal eller själavård behöver naturligtvis inte vara kristen. Jag tar också emot muslimska studenter och personer som inte alls tror.

När känner du dig nöjd i din yrkesroll?

– Jag är nog nöjd med mitt arbete för det mesta. Jag är inte bunden till en viss församling som de flesta andra präster, utan träffar många olika sorters människor. Jag har tidigare arbetat som mentalskötare och har sjukvårdsutbildning, det betyder att jag inte är helt obekant med den arbetssituation många här har. Som högskole-

präst måste man hänga med lite i vad som händer i högskolevärlden och det tycker jag är spännande.

– Jag är något av en antivisionär. Jag tror inte att jag kan rädda världen. Men jag tror att man kan göra något litet gång på gång som till slut kan bli något riktigt stort.

Vad gör dig glad?

– Det är spännande med alla människor man möter och alla samtal. Jag tror att det finns en fördom om att det bara är den som bekänner sig till en viss religion som funderar över de stora existentiella frågorna. Men så är det inte alls – jag har haft många oerhört inspirerande samtal med icke-troende. Att träffa en ateist som verkligen funderat och som kan argumentera för sin ståndpunkt är bara spännande, däremot kan jag bli irriterad på loja människor som inte tar ställning till något. De människor jag träffar är ju väldigt professionella, läkare, psykologer, studenter, att få prata med dem om viktiga saker är oerhört givande.

Vad gör dig upprörd?

– Jag är nog inte så upprörd i mitt arbete. Jag kan tycka att kyrkan är en väldigt tungrodd organisation, det tar lång tid att förändra saker och ting. Och min lön, 22700 kronor, är väl låg med tanke på att jag betalar den speciella akademikerskatt som återbetalningen av studielånet innebär. Många tycker kanske att prästäm-betet är ett kall och att man därför inte ska ha så mycket betalt. Men en liter mjölk blir ju inte billigare för mig bara för att jag har ett kall.

Har du arbetsuppgifter som människor i allmänhet inte riktigt känner till?

– Jag tror att många kanske tänker sig att präster mest arbetar i kyrkan. Men så är det inte. Att jag har ett arbetsrum här på Medicinareberget mitt i min ”församling” känns som en viktig signal för detta.

– Präster har en oerhört allsidig utbildning som jag tror att många inte tänker på. Man måste kunna en hel del om musik och vara i relativt god fysisk kondition, det gäller ju att kunna bära omkring altare på sextio kilo till exempel. Dessutom måste man vara allmänbildad och veta vad som händer i samhället. För när man har samtal med människor är det ju filmer, nytänkna böcker och priset på leverpastej som folk talar om. Då måste man hänga med någorlunda.

Om du kunde ändra på något vad skulle det vara?

– Jag tycker att det är viktigt att människor inte slänger skräp överallt – skräp i bokstavlig betydelse men också andligt skräp. Det man inte reder ut blir liggande men dyker upp igen så småningom. Många har till exempel svårt att erkänna och diskutera sina känslor, särskilt män, vi lägger ofta locket på. Detta, mer än gener, är nog en betydande faktor till att män är mer aggressiva än kvinnor – vi tillåter oss inte den där säkerhetsventilen som skulle behövas när trycket blir för stort. Där tror jag att många borde försöka ändra sig.

Eva Lundgren

Finns Göteborgs universitet?

EN VIKTIG UPPGIFT FÖR AKADEMIKER är att vara kritiskt granskande. Det är betydelsefullt till exempel när vi diskuterar de uppdrag som statsmakten ger oss. Som Lotta Ljungquist påpekar i sin stafettartikel är det inte ovanligt att värdekonflikter kring dessa döljs bakom välmenande förhoppningar och förskönande omskrivningar. I dessa och andra sammanhang behövs fria akademiker och deras tränade kritiska öga för att genomskåda och våga säga det obekväma.

Stafettpinnen

Det finns emellertid ibland också behov av att ifrågasätta föreställningar av negativt slag. Jag skulle här vilja säga något om bilden av Göteborgs universitet som ett splittrat universitet med en personal utan annan tillhörighet än den egna arbetsenheten. Finns det någon samhörighet av intressant slag bakom beteckningen Göteborgs universitet? Eller mer drastiskt – finns Göteborgs universitet?

För det första så bör förväntningarna på samhörighet och gemensam verksamhet ställas realistiskt, och jämföras med andra större samhällsinstitutioner. Bilden av Göteborgs universitet som särskilt splittrat är egentligen aldrig prövad systematiskt med noggrant utvalda kriterier. Är den verkligen sann?

Om den är sann – kan och bör gemenskapen stärkas? Man skulle kunna svara nekande, och hävda att GU är en alltför stor organisation för att det skall gå att skapa större sammanhållning och fler gemensamma aktiviteter, och att receptet snarare borde vara att splittra upp GU. Jag är medveten om att storleken har sitt pris, men jag tillhör dem som anser att en uppstyckning skulle innebära att vi fick betala ett ännu högre pris. Vi skulle förlora den intellektuella mångfald som idag utgör ett av Göteborgs universitets främsta kännetecken och som även skulle kunna bli vår främsta konkurrensfördel – om den inte redan är det.

En uppstyckning skulle nämligen inte innebära att vi skapade två eller flera likadana universitet, utan att man istället skulle låta hela kunskapsområden ”öppna eget” – och vi som blev kvar skulle utgöra ett kunskapsmässigt fattigare ”restuniversitet”. Naturligtvis skulle den intellektuella fattigdomen i än större utsträckning drabba de utbrytande enheterna.

I VILKEN MENING skulle ett ”smalare” universitet vara fattigare än ett ”brett” universitet? Handlar det bara om att vi skall kunna tillgodose en stor variation av efterfrågan på kunskap hos studenter, forskningsfinansiärer, beslutsfattare och allmänhet? Nej, det skulle inte medföra några större problem om dessa fick söka kunskap hos olika universitet och högskolor, ungefär som man förr i tiden fick gå till flera specialaffärer när man skulle handla mat till hemmet. Summan av de olika universitetens/högskolornas verksamhet skulle vara lika variationsrik som det sammanhållna universitetets verksamhet.

Däremot skulle institutioner, anställda och studen-

Genom mångfalden har GU förutsättningar att bli intressantare än andra universitet.

ter i ett smalt universitet gå miste om den utvecklingskraft som ligger i det regelbundna umgänget med ”oliktänkande”, dvs i samarbetet och konfrontationen med andra tänkesätt och kunskapskulturer. Inte bara för att andra synsätt kan ge inspiration och lösningar utan också för att det egna intellektuella projektet får en tydligare profil om det kontrasteras mot andra. Till denna nyttonbetonade syn på värdet av bredd kan läggas den lustupplevelse man kan känna vid en rundvandring på universitetets olika delar eller vid möten på gemensamma träffpunkter. Det är helt enkelt en fantastisk, och beskattningsfri, personalförmån att få vara kollega med begåvade experter inom praktiskt taget hela det intellektuella kompetensspektret.

”

I dessa och andra sammanhang behövs fria akademiker och deras tränade kritiska öga för att genomskåda och våga säga det obekväma.

JAG VILL SÅLEDES HÄVDA att Göteborgs universitet besitter en stor konkurrensfördel i sin variationsrikedom. Visserligen kräver samarbete, samordning och umgänge i en stor organisation arbets- och organisationsformer som lätt leder till fler organisationsnivåer och fler sammanträden. Men allt samarbete måste inte organiseras eller styras. Samarbete uppstår också spontant när institutioner, lärare och forskare finner det intressant att samverka och umgås.

Det som dock är oundgängligt för att sådan spontanitet skall blomstra är mötesplatsen – den fysiska, den mediala och den virtuella. Vi måste på något sätt få veta att de andra finns och vad de sysslar med. Och vi

måste nog också träffas personligen för att samarbete och konfrontationen skall komma igång. GU Journalen, våra webbsidor, GU:s kursprogram för anställda, Ågrenska villan, biblioteken etc spelar här stor roll. Och de möten som sker behöver inte nödvändigtvis leda till ”fasta relationer” för att ge värdefulla insikter och erfarenheter att använda i den egna verksamheten.

Jag tror att vi redan idag har relativt mycket substansiellt samarbete inom GU men det kan naturligtvis bli mer. Vi har också universitetets olika mötesplatser, som även de skulle kunna bli fler. Bara fantasin sätter stopp för hur de skulle kunna se ut. I januari skall exempelvis min institution träffa en annan institution i något som liknar en familjebjudning. Först har vi ett seminarium ”hemma hos oss” kring våra respektive ämnen och vilken nytta vi kan ha av varandra. Sedan går vi ”hem till dem” och har fest på kvällen. Företeelser som ”faculty clubs” och gemensamma ”skrivarpensionat” för forskare som behöver lugn och ro i kritiska skeden av forskningsarbetet är andra sådana exempel.

JAG TROR ATT SÅDANA arrangemang är lika viktiga som formella organisationsstrukturer för att man skall kunna säga att ”Göteborgs universitet finns”. Och jag tror att Göteborgs universitet genom sin mångfald har förutsättningar att finnas till på intressantare sätt än många andra universitet. Med umgänge och samverkan exploaterar vi vår bredd på ett intelligent sätt. Så låt oss bygga vidare på Göteborgs universitet. Vi kan börja med att gå på ett seminarium på granninstitutionen.

Jag lämnar därmed över stafettpinnen till professor Sven-Eric Liedman, bland mycket annat författare till boken *Ett oändligt äventyr: om människans kunskaper*.

Bengt-Ove Boström
Vicerektor för kvalitetsfrågor

I den akademiska periferin

Text: Lars Nicklason Bild: Göran Olofsson

Lukt och smak har stor betydelse för hur vi mår och agerar.

Men inom forskning och universitet spelar de en undanskymd roll. GU Journalen har besökt Centrum för studier av lukt och smak vid GU.

– **KOM IN!** Vi kliver in i värmen. Det luktar nybak och saffran. Jul.

I köket står Catherine Lundborg med brutet ben och skall just ta ut en plåt lussekatter ur ugnen.

För vår skull.

– Julen är ett bra sätt att illustrera den positiva sidan av lukters och smakers betydelse. Dofterna gör oss välmående, förknippas med trygghet, gemenskap och glädje.

Men dofter kan förstås också väcka avsmak eller oro, eller än värre: utveckla sjukdomar. På senare år har det till exempel blivit allt vanligare med överkänslighet mot vissa lukter och smaker. Vad det beror på, är ofta oklart.

– Det finns inga forskare vid GU som sysslar med lukt- och smak på heltid, utan det utgör bara delar i mångas forskning. Därför har det varit svårt för oss att hitta en plattform att stå på. Ingen institution är på ett självklart sätt intresserad av att hysa oss.

Gräsröt. Eldsjäl. Naiv. Utan dessa egenskaper hos Catherine Lundborg hade GustOlf aldrig existerat. Egentligen började det med att hon, som utbildad lant-hushållslärare, började läsa psykologi.

– Syn och hörsel ägnades flera sidor i psykologi-böckerna, medan lukt och smak fick en tredjedels sida. Det förvånade mig.

Hon gjorde flera projektarbeten kring lukt och smak.

Det luktar gott om Catherine Lundborgs bak.

Ville börja forska. Det gick inte. Traditionen saknades inom psykologin, ja, inte bara där. 1996 kontaktade hon därför en rad forskare från skilda discipliner och startade den tvärvetenskapliga organisationen GustOlf. 1998 fick den status som centrumbildning under den tidigare Temanämnden vid GU och Catherine blev dess koordinator.

– Jag har suttit som spindeln i nätet och byggt upp ett nätverk av forskare, företag och organisationer. Ett mål har varit att initiera tvärvetenskapliga forskningsprojekt.

Det väntar ännu på att infrias. Trots att Catherine bokstavligen knackat dörr hos forskningsråd och stiftelser så har det inte blivit några projektpengar. Dock har man fått stöd till symposier och konferenser – som mest 115 000 kronor från HSFR.

– I princip är det bara informationsverksamhet vi har råd att hålla på med. Sedan 1998 har vi arrangerat fem symposier.

BEHOVET ÄR STORT och brett. Saneringskonsulter, förskolor, rökerier, kockar och myndigheter finns till exempel bland GustOlf:s dryga åttio medlemmar. Där finns också forskare, spridda över hela landet och från skilda områden som etnologi, gynekologi, geriatrik, humanekologi, kemi, svenska och marknadsföring.

– Det är förstås vår styrka. Många forskare har fått aha-upplevelser och förstått sitt eget område bättre

genom att lyssna på andra. Det skapar samarbete. En geriatriker och en psykofysiker försöker till exempel starta ett projekt ihop.

Men ekonomiskt har ämnets väldiga spännvidd alltså varit en svaghet. Catherine Lundborg har arbetat heltid i sex år från sitt hem. Utan lön. GU bidrog med 30 000 kronor om året till projektet de tre första åren. Frimärkspengar, tycker Catherine. Sin egen försörjning har hon säkerställt via arbetsmarknadsprojekt och A-kassa.

– Jag trodde i min naivitet att om något skapas på gräsrotsnivå så öppnas möjligheter. Men så är det inte. Man måste ha en stark förankring hos en institution, åtminstone om man vill bli en materiell enhet vid GU.

DET ÄR FÖRSTÅS DRÖMMEN. Liksom att bli avlönad. Det var på gång när centret låg under Temanämnden, men så började diskussionerna om dess vara eller icke vara och planerna skrinlades. Nytt hopp väcktes när Sahlgrenska akademien bildades.

– Vi fick positiv respons på att bli en av dess plane-rade mångvetenskapliga nämnder. Men även Sahlgrenska hamnade i trassel och fick rikta sin uppmärksamhet åt annat håll.

Nu väntar Catherine Lundborg på att en utredning om de mångvetenskapliga nämnderna skall bli klar. Tills dess fortsätter Centrum för studier av lukt och smak att flyta ute i den akademiska periferin ■

Äggande havsforskning

Just nu gästas Göteborgs universitet av nio gästprofessorer, tre kvinnor och sex män. En av dem är Jon Havenhand. Under ett år på Tjärnölaboratoriet ska han ägna sig åt havsorganismer med yttre befruktning och hur deras ägg och spermier lyckas hitta varandra – mot alla odds.

– **VILL DU HA** en kopp te?

Som en sann engelsk gentleman tar Jon Havenhand emot i sitt arbetsrum. På felfri svenska. I fönstret brinner ett stearinljus, på väggarna hänger fotografier från favoritstranden i Australien och vore det inte för flyttkartongerna som står i hörnet, skulle man tro att den som huserar här har gjort det ganska länge.

Men så är det inte. Det är bara några veckor sedan Jon Havenhand anlände till Sverige och en gästprofessur vid GU:s institution för marin ekologi. Under det närmaste året ska han arbeta på Tjärnö marinbiologiska laboratorium utanför Strömstad.

– Jag besökte Tjärnö förra året i samband med att jag opponerade på en disputation, berättar han. Då tänkte jag att det vore roligt att komma hit igen. Och här är jag nu!

JON HAVENHAND ÄR van att installera sig i nya världsdelar. Sedan disputationen 1987 på St Andrews universitet i Storbritannien har han knappt satt sin fot i hemlandet. Den goda svenskan förklaras av två års vistelse på Kristinebergs marina forskningsstation i slutet av 1980-talet. Under den tiden fick han också forskarkontakter och goda vänner på Tjärnölaboratoriet. Därefter följde ett par år i USA, och nu senast kommer han från Flinders University i Adelaide, Australien, där han varit med om att bygga upp en institution för forskning och undervisning i marin biologi.

Men om forskarlabben växlat har frågeställningarna bestått: De handlar om livets start; om hur ägg, spermier och larver betar sig. Och i förlängningen om hur nya arter bildas. På Tjärnö kommer han bland annat att ägna sig åt hur havslevande djur och växter lyckas befrukta sig.

– Väldigt många marina organismer fortplantar sig genom att släppa ut ägg och spermier direkt i vattnet, berättar Jon. Hur hittar de varandra???

De flesta havsdjur har ägg som är mikroskopiska, ofta bara någon eller några få tusendels millimeter i diameter. Frisläppta av honan blir äggen hängande i en oändlig vattenmassa, utlämnade till vågrörelser och strömmar. Chansen för en spermie att hitta och befrukta ett ägg under sådana förhållanden kan tyckas obefintlig.

MEN JON OCH HANS KOLLEGER har visat att ägg från till exempel musslor och sjöpungar kan bättra på sina odds genom att producera speciella kemikalier. Dessa bildar som ett moln runt ägget, som spermier kan känna av. Man kan jämföra med pilkastning där ägget är målet och spermierna pilar; kemikalierna gör ägget magnetiskt vilket underlättar för spermie-pilarna att träffa rätt.

Att spermier verkligen reagerar på de här kemikalierna har Jon konstaterat i tidigare studier:

– I vanligt havsvatten kan spermier överleva och vara befruktningssugna i upp till arton timmar, förklarar

FOTO: SUSANNE LILJENSTRÖM

Jon Havenhand, gästprofessor, forskar om livets begynnelse, vilket leder till kunskap om hur arter bildas.

han. Men om man tillsätter sådana här äggkemikalier simmar de som galna och dör inom tjugo minuter!

HANS FORSKNING på sjöpungar visar att det kemiska molnet kan öka äggets träffyta närmare 140 gånger. Men det är i kontrollerade studier inomhus.

– Det är en sak att studera det i en petriskål inne på labb, påpekar Jon Havenhand. Det är något helt annat att göra det under naturliga förhållanden i havet.

På Tjärnö finns kolleger med stora kunskaper i kemisk ekologi och hydrodynamik, kompetenser som behövs för den här sortens forskning. Målet är att göra såväl praktiska fältstudier som teoretiska modeller av hur kemikalierna påverkar spermernas simbeteende och orientering mot äggen.

I GRUNDEN LIGGER ett intresse för att förstå hur naturen fungerar; som till exempel varför olika arter under evolutionens gång har utvecklat ägg som är så stora. För även om havsorganismernas ägg i våra ögon kan tyckas lika små, är storleksskillnaden mellan de största och minsta ungefär tiotusen gånger. Vissa forskare menar att sannolikheten för att bli befruktad är en viktig faktor för hur äggstorlek har utvecklats, ett resonemang som bygger på att chanserna ökar med äggets storlek.

– Men om kemikaliemolnet gör att storleken på själva ägget inte har någon betydelse för dess möjligheter att hittas och befruktas av en spermie, då måste det vara andra faktorer som lett fram till en viss storlek, påpekar Jon Havenhand.

Kanske handlar det om en avvägning mellan hur stor ”kostnad” det är för honan att producera äggen, och sannolikheten för att de ska överleva och bli vuxna. Små ägg innehåller lite näring och är därför ”billiga” att tillverka. Stora ägg är däremot ”dyra” eftersom de innehåller mer energi och näring, men de har

troligtvis bättre förutsättningar.

I förlängningen finns också ett samband mellan äggstorlek och bildandet av nya arter:

– Arter med stora ägg, som vissa sjöborrar, har ofta kort utvecklingstid och hinner därför inte driva så långt bort från föräldrarna innan de kläcks och omvandlas till vuxna, förklarar Jon. Det skapar förutsättningar för genetisk anpassning till lokala förhållanden. Sådana lokalt anpassade bestånd kan under vissa förutsättningar utvecklas till nya arter.

– Andra, som till exempel blåmusslor, har små ägg som hinner driva hundratals kilometer innan de bottenfaller bland artfränder som de inte alls är släkt med och därmed inte heller liknar genetiskt. Lokala bestånd kan då inte utvecklas på samma sätt.

GÄSTPROFESSUREN ÄR på ett år. Under den tiden är Jon Havenhand tjänstledig från jobbet i Australien. Men att återvända dit är inte självklart. Var är egentligen hemma?

– Det är en bra fråga, säger han och blir plötsligt allvarlig. Jag har ingen aning, faktiskt.

Han funderar en stund och fortsätter sedan:

– Men det har nog med naturen att göra, och med folk. Första gången jag promenerade genom tallskogen på väg ner till stranden här intill, log jag för mig själv och tänkte ”detta är rätt”. Och jag har goda vänner här.

– Jag vill inte flytta vart som helst i världen. Det finns ganska få platser egentligen. Detta är en av dem.

Susanne Liljenström
Frilansjournalist

Fotnot: Jon Havenhand innehar Carl och Thecla Lambergss gästprofessur år 2002/2003.

Den otidsenliga kvarten

Text: Ina Langsberg **Bild:** Hillevi Nagel

Tid och otid.

Tid är dyrbar ja, kanske ovärderlig. I de flesta sammanhang anges därför tid så precist som möjligt. Men inte inom den akademiska sfären i Göteborg. Vilken tid som gäller är inte alldeles självklar. Akademisk kvart kan vara ett förvirrande begrepp.

GENOM ÅRHUNDRADENS GÅNG har kunskap om seder och bruk fallit i glömska. Det finns kanske inte längre någon konkret användning för ett vedertaget system som av tradition och ohejdad vana dröjt sig kvar. Den akademiska kvarten är ett sådant exempel. Att dagens universitet fortfarande håller kvar vid ett medeltida system kan säkert förvåna när 2000-talet gjort entré.

I **BONNIERS SVENSKA** ordbok från 1986 står det om akademisk kvart att det var "den kvart som förr fick förflyta efter utsatt tid innan en föreläsning började". Trots uppslagsverkens beskrivning av detta kvartssystem som ett dåtida fenomen praktiseras det fortfarande. Bruket av kvart varierar mellan universitet och högskolor i Sverige, liksom inom Göteborgs universitet. För studenter och anställda som rör sig mellan de olika institutionerna är uppdaterade agendor ett måste. Tiden är inte alltid den tid som satts ut. En snabb förfrågan visar att Naturvetenskapliga fakulteten inte har några kvartar medan Handelshögskolan har det. Humanistiska fakulteten har visserligen kvartssystemet men där har filmvetenskap börjat röja ny väg för att inte isolera verksamheten från samhället i stort. Och för att

” **Vad är då tiden? Om ingen frågar mig om det, då vet jag, om någon frågar mig och jag vill förklara det för honom. Då vet jag det inte.**

Augustinus

göra förvirringen total har Chalmers gjort ett eget hopkok av tidsbegreppen. På förmiddagarna fram till 11.45 gäller realtid men från klockan 13.15 på eftermiddagen och framåt övergår de till kvartssystemet för att få en så lång lunchrast som möjligt.

MEN HUR KOM DÅ detta så kallade kvartssystem till? Ursprunget till vad som för den tiden ansågs som ett självklart förfarande har med tidens gång gått förlorad. Sökandet efter den akademiska kvarten uppkomst blir en spännande odyssey mellan landets olika universitet och idéhistoriska institutioner, som slutar i Uppsala hos Torgny Nevéus, docent i historia. Han är väl förtrogen med universitetens seder och bruk och har undervisat i historia under många år vid Uppsala universitet, där det är en grundmurad tradition med kvartar när det gäller undervisning. Sammanträden däremot brukar börja på slaget.

– Ursprunget till akademisk kvart kan hämtas från förhållandet från förr i tiden när man inte hade klockor utan måste titta på tornuret i domkyrkan eller höra när klockan slog sina slag, förklarar Torgny Nevéus.

De flesta studenter bodde centralt och hade domkyrkans klocka till hjälp för att hålla reda på tiden. Men detta var ett något osäkert sätt och långt ifrån en garanti för universitetens att studenterna fanns på plats när föreläsningarna började. För att komma ifrån problemet med eftersläntare infördes därför vad vi idag kallar akademisk kvart. Undervisningen flyttades fram med en kvart efter att domkyrkan slagit hel timme för att studenterna skulle få en rimlig chans att hinna i tid.

Akademisk kvart är med andra ord inte något nytt påfund utan har funnits sedan lång tid tillbaka. Exakt när det började användas är något osäkert. Det var ett vedertaget bruk och inte direkt dokumenterat utan finns bara som bisatser i beskrivningar från studerande, menar Torgny Nevéus.

– Det kan nog sägas ha gällt under hela den tid som de gamla universiteten existerade. Uppsala universitet kom ju till 1477 och Lunds universitet 1668.

MEN DET HAR FUNNITS ett par tillfällen då kvarten ifrågasatts. I mitten på 60-talet skrev Erland von Hofsten, statistiker och byråchef vid SCB till Universitetskanslersämbetet, om det inte vore "möjligt att ta ett

initiativ för att avskaffa den akademiska kvarten". En remiss gick ut till alla dåvarande svenska universitet och högskolor och svaren visade att kvarten **inte** förekom vid universiteten i Lund och Umeå eller vid Karolinska Institutet i Stockholm. Ett förtydligande gick ut där det talades om "önskvärdheten av att den akademiska kvarten avskaffades vid de lärosäten där den ännu förekommer". Men den uppmaningen ignorerades mer eller mindre. Varför Lunds universitet svarade nekande på frågan om de använde kvartssystemet är intressant. Torgny Nevéus källor kan bekräfta att kvarten definitivt användes under denna tidsperiod, och fortfarande är fast förankrad i verksamheten.

I början på 80-talet klagade en äldre vuxenstuderande på kvartssystemet och rektorsämbetet i Uppsala skrev till svar "att den s k akademiska kvarten är fast rotad i uppsaliensisk universitetstradition". Men vederbörande, en riktig rättshaverist, enligt Torgny Nevéus, fortsatte att klaga och rektorsämbetet skrev då att institutionerna fortsättningsvis skulle ange exakt tidsangivelse ex 8.15. Inte heller den uppmaningen ledde till någon förändring och allt blev vid det vanliga.

I Uppsala lever alltså kvarten ohotad vidare verkar det som. Ja, det finns till och med fler varianter på temat eller vad sägs om studentnationernas dubbelkvart?

– Står det på inbjudan att festen börjar kl.17 med dubbelkvart kan man komma kl.17 och ta en drink och sedan börjar tillställningen 17.30. I bästa fall, säger Torgny Nevéus och skrattar.

VAD SOM FRÅN början kom till av rent praktiska skäl för att få studenterna att komma i tid till föreläsningarna, har mist sin funktion efter flera århundraders bruk. Det råder kanske brist på tid till annat, men knappast någon brist på information om tid. Vardagen verkar fylld av evigt pipande, brummande, skakande och traditionellt ringande väckarklockor, mobiler, digitalur, palm pilots och inte minst traditionella tornur som förkunnar och påminner om tiden. Men akademisk kvart ska kanske inte bara ses som ett bakåtsträvande och nostalgiskt fastklamrande vid en uråldrig sed. Det finns kanske en inneboende önskan med ett allt snabbare tidstempo med ökad informations- och kommunikationsteknologi att varje timme skulle ha en kvart avsatt till avkoppling och reflektion. Även utanför universitetets väggar.

OM AKADEMISK KVART med tiden successivt inlemmas i nutid av rent praktiska skäl och så småningom försvinner eller ändrar tidsuppfattningen återstår att se. Ökad kontakt med samhället för vissa institutioner kommer säkert att påskynda processen. Men i väntan på den förändringen lär dagens förvirrade användande av akademisk kvart bestå. Något Torgny Nevéus gläds åt. Hundraåriga traditioner slängs inte ut hur som helst likt barrande julgranar.

- 1 Vilken tid gäller vid föreläsningar och möten vid din institution, och varför?
- 2 Har det tagits officiellt beslut om vilken tid som ska tillämpas?
- 3 Din inställning till akademisk kvart?
- 4 Hur vet du vilken tid som gäller vid föreläsningar/möten vid andra institutioner inom Göteborgs universitet/annat universitet i Sverige/utomlands?
- 5 Ev. reaktioner från studenter och medarbetare vid institutionen?
- 6 Kommer den akademiska kvarten att bestå?

Hans Bjurek, studierektor, nationalekonomiska institutionen

1. Vid föreläsningar gäller akademisk kvart, vid möten gäller normalt exakt tidsangivelse. Jag vet inte varför vi har kvarten. Det är en självklarhet att ha det och en konvention som man snabbt vänjer sig vid. Det hänger troligen samman med rasten, och om den ligger före eller efter lektionen spelar mindre roll.
2. Jag tror inte att det finns något officiellt beslut.
3. Akademisk kvart fungerar bra liksom säkerligen exakt klockslag gör där det tillämpas. Det väsentliga är att man inte ändrar från termin till termin, att samma princip används på alla kurser och på alla institutioner som ofta samverkar t ex institutioner som tillhör Handels.
4. Ofta anges det på samma sätt som hos oss d v s gäller exakt klockslag så står det uttryckligen t ex 9.00 medan akademisk kvart anges med 9.
5. Den akademiska kvarten tas som en självklarhet av kollegerna och efter första föreläsningen med akademisk kvart så tycks studenterna ha anpassat sig.
6. Det tror jag.

Olle Sjögren, professor vid institutionen för filmvetenskap.

1. På institutionen för filmvetenskap kör vi konsekvent med jämna klockslag vid både föreläsningar och möten.
2. Vi har inte ansökt om lov från högre instans för denna stilla reform – att få modernisera våra arbetsformer i linje med det tidstänkande som är förhärskande i det omgivande samhället. Detta avsteg från akademiska traditioner har vuxit fram på ett naturligt sätt ur vårt dagliga samspel med studenter som redan är ordentligt inskolade i gängse system med exakta klockslag.
3. Min negativa inställning till akademisk kvart bygger på såväl praktiska erfarenheter som ideologiska överväganden. Att skriva ut ett visst klockslag men i praktiken avse en annan tidpunkt bidrar bara till att öka förvirringen. Det förefaller mig viktigast att leva upp till vetenskapliga dygder som konsekvens och tydlighet, inte att hålla liv i gamla traditioner som bekräftar kritiken att man i vissa akademiska miljöer odlar regelsystem som isolerar verksamheten från det omgivande samhället.
4. –
5. Vårt ställningstagande kan förstås vålla vissa problem då det gäller synkroniseringen med andra institutioner. Dessa har dock varit marginella jämfört med den positiva responsen hos studenter och medarbetare som vill delta i en kunskapsprocess i takt med samtiden.
6. Vi har helt enkelt svårt att se den ideologiska motiveringen bakom rutinen att inordna sig i en exklusiv gemenskap med säregen tidsräkning. Därför har vi alltså redan avskaffat kvartssystemet – och hoppas att andra ska följa vårt exempel. Känslan att vara en katt bland hermelineer får man ofta stå ut med som humanistiskt ämne med bas i 1900-talet och framåt...

Inget självändamål med språklig norm

FÖRRA SPRÅKSPALTEN, om några böjnings- och stavningsvarianter i svenskan, gav upphov till många reaktioner, allt ifrån sådana som ondgör sig över de flesta språkliga förändringar till sådana som anser att man bör ha flexibla normer. Den diskussionen är (språk)politiskt mycket intressant och viktig – toleransen för variation i framför allt skriften borde öka, och kommer sannolikt att öka i framtiden, av flera olika skäl. Vi får säkert anledning att återkomma till frågan, men för närvarande är det viktigt att konstatera att vi i Sverige har en skriftspråksnorm för ”neutral sakprosa” som är ganska enhetlig och som förändras ganska långsamt framför allt när det gäller stavning och böjning. Och den normen känner många till. Därför väcker nymodigheter uppseende, och om en skribent inte har för avsikt att rikta läsarens uppmärksamhet mot språkets form i stället för, eller vid sidan av, budskapet i texten, är det säkrast att följa normen för stavning och böjning. Nymodigheter kan också vara nya ord eller nya betydelser hos gamla ord.

ETT EXEMPEL FRÅN dem som reagerat efter den senaste språkspalten är användningen av ordet *vital* i betydelsen ”viktig” i stället för ”livskraftig”. Den förstnämnda betydelsen är ny i svenskan, ganska nyligen hämtad från engelskan, och den väcker fortfarande uppseende hos många, t ex i en mening som *Denna fråga är inte vital* i betydelsen ”denna fråga är inte viktig”. Ett annat exempel som jag fått rör en formulering på en av Göteborgs universitets egna hemsidor: *NV och ON kommer att vara dem som samordnar rekryteringsprocessen*. Här är *dem* felaktigt använt i stället för *de*, och det kan röra sig om en s k hyperkorrektion, dvs ett försök från skribentens sida att göra rätt fast det blir fel. Det talas ju mycket om att formen *de* används felaktigt i stället för *dem*. I ett annat brev till språkspalten efterlyses språkliga riktlinjer för utformningen av universitetets officiella dokument och hemsidor, som t ex att man skall följa stavningen och böjningen i SAOL, undvika särskrivning och uttrycka sig lättförståeligt. Jag kan bara hålla med, med förtydligandet att det förstås inte är något självändamål att följa en norm, som i vissa avseenden är ganska tillfälligt hopkommen; det handlar i stället om att få fram sitt budskap så störningsfritt som det går och om att framstå som trovärdig.

HITTILLS HAR DISKUSSIONEN i den här språkspalten främst gällt skriftspråket. Där är variationen trots allt inte så stor. Men i talspråket är den större, och nyheter uppkommer ofta tidigast där. I ett brev till språkspalten undrar en förälder om det bara är hennes barn och deras kompisar som använder kortformen *gö* i stället för *göra*, t ex i meningar som *Vad ska vi gö?* Nej, bruket finns hos framför allt ungdomar. Jag har mest hört det i Göteborgstrakten men misstänker att det är utbrett över hela landet. Det finns en månghundraårig trend att frekventa verb, och för den delen även andra ord, förkortas, och nu verkar turen ha kommit till *göra*. Man kan jämföra med *ta(ga)*, *sa(de)*, *la(de)* osv. Men det dröjer nog innan vi får se *gö* i skrift.

Skicka dina frågor direkt till:
kerstin.noren@svenska.gu.se

Kerstin Norén

Institutionen för svenska språket
Dekanus för Humanistiska fakulteten

När ska universitetsbibliotekarierna få en rättvis lön?

BIBLIOTEKARIERNA vid Göteborgs universitetsbibliotek är en låglönegrupp jämfört med andra grupper vid GU som har motsvarande utbildning och arbetsuppgifter. Det visar den senaste lönekartläggningen och löneskillnaderna har blivit större de senaste åren.

Redan 1996, på överbibliotekarie Paul Hallbergs tid, kunde man i UB:s jämställdhetsplan läsa följande:

”Däremot har skillnaden mellan bibliotekarier och den utbildningsmässigt jämförbara gruppen universitets- och högskoleadjunkter ökat sedan föregående jämställdhetsplan skrevs. Medianlönen för universitets- och högskoleadjunkter är nu 21 251 för kvinnor och 21 200 för män. Bland bibliotekarier är den 16 500 för kvinnor och 17 200 för män. Skillnaden mellan de båda kategorierna är alltså cirka 4 000 kronor.” Dessutom framgick det att löneskillnaderna mellan universitetsadjunkter och bibliotekarier ökade.

Samma år skrev överbibliotekarie Paul Hallberg: ”bibliotekariernas låga löneläge har otvivelaktigt att göra med de implicita värderingarna av traditionellt

kvinnodominerade yrken som råder.”

Tre år senare författade ett 70-tal bibliotekarier ett brev till rektor och Jämställdhetskommittén vid GU och påtalade de förhållanden som rådde angående deras lönesituation och vad som uttrycks i jämställdhetsplanerna vid GU och GUB.

BEHOVET AV ATT lönejusteringar framfördes sedan i GU:s styrelse 1999 av SACO-rådet tillsammans med arbetsgivaren.

”Parterna är eniga om att målet för lönesättningen av akademiskt utbildade bibliotekarier skall vara att dessa uppnår en lönenivå jämförbar med universitetsadjunkternas. Gruppen av akademiskt utbildade bibliotekarier skall därför särskilt uppmärksammas vid kommande fördelning av den s k strukturpotten.”

Bibliotekariernas låga löneläge har varit ett återkommande ärende på sammanträden i Biblioteksrådet vid GU.

Vad har allt detta resulterat i?

Efter den senaste lönerevisionen 2001 skiljer det 4 555 kronor mellan en universitetsadjunktslön och en universitetsbibliotekarielön.

1975 var skillnaden i lön mellan en universitetsbibliotekarie och en universitetsadjunkt 275 kronor, enligt statistik från DIK-förbundet. Men då var professionen inte kvinnodominerad.

VI BIBLIOTEKARIER erfar att vårt arbete värderas högt av studenter, forskare och lärare. Detta har vi också fått belägg för i den doktorandenkät som gjordes vid GU våren 2002.

Nu menar vi att det är hög tid för GU att värdera vår utbildning, vårt arbete och vår insats.

Vi vill ha erkännande inte endast i ord utan också i form av en rättvis lön!

Bibliotekarier vid GUB

Universitetens kris är inget arbetsmiljöproblem

UNIVERSITETETS STORA arbetsmiljöundersökning och ytterligare två enkäter med liknande innehåll har på kort tid drabbat mig. Jag ställer mig skeptisk till arbetsmiljöundersökningen, eftersom den enligt mig inte ger rättvisande svar på mer än ett fåtal frågor

Av utformningen att döma kan man ana att universitetsledningen uppfattar försämringar på arbetsplatsen och personalens oro som ett lednings- och organisationsproblem. Därför sätts också arbetsmiljön i fokus. Jag delar inte denna uppfattning.

PROBLEMET ÄR att vi – lärare och forskare – tvingas prestera för mycket med för lite pengar. I grunden ligger en misslyckad styrning från departementet. Metoden med studentpeng ger fel signaler till såväl studenter som till universiteten själva. Nu tvingas man skapa allt större och allt mer attraktiva kursutbud, och dessutom, allt fler examina. Ständigt fler lärare blir engagerade i detta förändrings- och anpassningsarbete (kalla det chefskap om ni vill): Sverre Sjölander skrev en utmärkt insändare i ”Universitetsläraren 17/2002”. Läs den. Antalet studenter har ökat med 75 procent – antalet lärare med 25 procent. Enligt Universitetsläraren är spannet ännu större. Ekvationen går inte ihop.

Jag lider personligen av att behöva slarva med kraven på studenterna, och anser att det vore bättre om vi producerade ett fåtal proffs och upprätthöll nivån på

forskning och utbildning. Det kan vi inte längre. I gengäld har vi blivit förvaltare av ungdomsarbetslöshet. Jag säger detta trots att vår avdelning (oceanografi) ändå är relativt lyckligt lottad – vi har lyckats dra in tillräckligt med resurser för att hålla skutan flytande. Men det blir allt svårare. För drygt tjugo år sedan var universitetets påslag cirka 3 procent, för drygt tio år sedan cirka 11 procent och nu är det uppe i 30 (nära 50 procent för uppdragsforskning). Vi kan på nuvarande nivå inte konkurrera med privata forskningsinstitut (i vårt fall exempelvis SMHI) som slipper tänka på att anslagen också skall bidra till utbildningen. Vi har nått smärtröskgränsen.

VAD KAN DÅ universitetets ledning göra istället för att skicka ut enkäter till sina anställda? Jo, följande:

- 1) Förändra och kapa i ledningsstruktur och administration på alla nivåer.
- 2) Införa ett roterande tjänstgöringssystem för proffs och dekaner. Uppdragen skall vara en plikt och efter utförd plikt skall man återgå till sin ordinarie verksamhet.
- 3) Kursutbudet bör begränsas till utbildning, dvs kunskapsförmedling som är långsiktigt hållbar. Inrättade kurser skall köras under minst sexårsperioder.

- 4) Institutioner skall struktureras från facklig utgångspunkt.
- 5) Departementets satsning på ännu fler studenter till universiteten måste stoppas. Kräv i stället en generell neddragning av studentantalet och en hårdare styrning av universitetens verksamhet från departementets sida.
- 6) Kräv att universitetsutbildningen anpassas till landets behov, inte till studenternas lust och längtan. Man behöver inte flytta sig särskilt långt utanför landets gränser för att se att utbildning bedrivs under andra och betydligt tuffare former.
- 7) Inför inträdesprov och gallring efter prestation. Bara de flitigaste bör få sin utbildning betald. Vill man läsa ämnen för att det är kul bör man också betala för det. Studentpengen skall vara riktad mot av samhället prioriterade ämnesområden och betydligt restriktivare utbetald än idag.

Därefter kanske vi också kan få lite arbetsro.

Lars Rydberg

Inst. för geovetenskaper, oceanografi

Skriv till GU Journalen

Låt debatten leva!

Häftiga diskussioner vid kaffebordet? Protester, debatter, kritik och beröm? Låt fler få veta vad du tycker.

Skriv till GU Journalens insändarsida, e-post: gu-journalen@gu.se Men skriv kort och kärnfullt, runt 350 ord, absolut

inte mer än 450. Uppge alltid namn och institutionsadress till redaktionen. Men i tidningen får du gärna vara anonym eller använda pseudonym. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta manus. Delta även i GU:s elektroniska debattorgan på adress: <http://friaord.gu.se/> Manusstopp för nästa nummer är den 27 januari

Tystnad – en bristvara?

Det påstås att tystnad är en bristvara i dagens samhälle. Men det är inte sant. Försök bara att kommunicera med centrala beslutsfattare vid Göteborgs universitet! Då blir det tyst som i graven. I månader. Där går tiden mer än den kommer.

Guido Satir

Svar: Universitetets kris eller ett samhälle i förändring

LARS RYDBERG framför i sin artikel att det grundläggande problemet för universitetet, fritt tolkat, är att universitetet tvingas att prestera för mycket med för lite pengar. Det är ur en synvinkel helt sant och det påverkar också alla anställda. För att uppnå balans i arbetet hävdar universitetet kontinuerligt att ökade grundutbildningskrav måste åtföljas av ökade anslag för forskning. Regeringen anser numera dessvärre att eventuellt tillkommande resurser för forskning skall fördelas via Vetenskapsrådet i konkurrens.

Utifrån ett annat perspektiv är vi som statsuniversitet skyldiga att leva upp till ägarens, dvs statens, mål. I dag är inte längre universitet och högskolor elitinrättningar för en mindre del av befolkningen, utan ett viktigt inslag i omvandlingen av Sverige från ett industriland till ett kunskapsamhälle.

Eftersom mål och resurser inte står i rimlig proportion till varandra borde vi internt inom universitetet bli

bättre på att prioritera. Och det vi borde prioritera i första hand är hur mycket arbete vi faktiskt kan lägga ner i relation till den ersättning vi får. Köparen, dvs staten är beredd att betala ett visst pris, låt oss säga, för en Volvo V70. Vi klarar i det läget naturligtvis inte av att leverera en Jaguar, även om vi gör det i dag. Utbildningens kvalitet måste naturligtvis upprätthållas.

NÄR VI MED höga ambitioner levererar mer än vad resurserna räcker till, oftast baserat på den enskildes engagemang och frivilligt, obetalt arbete leder detta till ohälsa. Vi har de senaste åren haft en stegrande ohälsa bland våra anställda. Allt fler är långtidssjukskrivna. Många anställda har en pressad arbetssituation där det föreligger stora risker när det gäller arbetstid, pauser etc. SCB-undersökningen 2002 verifierar detta. Vi vet också genom arbetsmiljökartläggningar att relationsproblem sedan många år förekommit på allt för många

av våra arbetsplatser. Centrala arbetsmiljökommittén har därför beslutat att med hjälp av våra egna forskare inom arbetsmiljöområdet kartlägga hur situationen ser ut för att komma igång med åtgärder som leder till en förbättrad arbetsmiljö i framtiden. Vårt universitet är mycket bra på att forska om omvärlden och dess problem. Nu är det hög tid att undersöka den egna verksamheten. Detta ger oss då bättre förutsättningar att vetenskapligt kunna visa på hur det verkligen förhåller sig.

ENKÄTEN OM arbetsmiljön står alltså inte på något sätt i motsatsförhållande till ökade anslag, tvärtom. Vi inom universitetet måste med de resurser som vi har till vårt förfogande åstadkomma god utbildning och forskning utan att riskera de anställdas hälsa.

Björn Järbur
Universitetsdirektör

Tomten är turk

MAN SITTE DÄR i Bombay eller Phnom Penh eller Bulawayo eller på något annat hett ställe och längtar hem. Visst, man har gjort ett tafatt försök – dukat upp lite burkskinka, hållt lite extra vodka i det gräsliga vinet som var så svårt att få tag på och sjungit hej tomtegubbar. Men det kändes inte bättre för det. Bara sämre. En jul utan grandofit, julmust, glögg, pepparkakor, tomten och Arne Weise är ingen jul. Inte för en svensk i alla fall.

Vadå svensk? sa tomten, eller S:t Nikolaus som han egentligen heter.

Killen är turk, åtminstone är han född i Turkiet på 300-talet. Först på 1800-talet klev han in i det nordiska mörkret och sammanblandades med vår vanliga gårdstomte. Hans gråa skägg blektes vitt och vips så var svenskturken "jultomten" född.

– Inga traditioner är renodlade. Det lyfts gärna fram att det finns en kontinuitet i dem men de påverkas av andra traditioner och kulturer och förändras över tid, säger Annika Nordström, lärare vid etnologiska institutionen och forskningsarkivarie vid folkminnesarkivet i Göteborg.

S:T NIKOLAUS var biskop och blev efter sin död helgonförklarad och var bland annat sjömännens skyddspatron och barnens skyddshelgon. Före reformationen delade han ut ris och gåvor till barnen den 6 december. Han kom ofta i sällskap med en liten neslig djävulsfigur – sedermera julbocken – som hade rykte om sig att sno med sig alla stygga barn i en säck.

Men sen tvingade tyska protestanter Nikolaus att bli tomte och flyttade fram presentutdelningen till dagen för Jesu födelse. När seden kom hit i början på 1800-talet trängde den undan en annan – den svenska julklappseden. En äkta svensk julklapp gör du så här: Klappa på en dörr, öppna, släng in en sten, kuta snabbt därifrån. Blir du tillfångatagen förs du bryskt tillbaka till platsen för brottet och... blir bjuden på något.

Var det någon som sa att vi saknar humor här uppe i Norden?

En annan fin sed som förknippas med det svenska julfirandet är julfriden. En gång i tiden var den lagstadgad.

– På Tomasdagen, den 21 december, ringdes den in

på torg och gårdar. Lugn och stillhet skulle råda, liksom fred och sämja. Ens hem skulle vara öppet för andra, säger Annika Nordström.

Lugn? Stillhet? Något måste ha gått fel sen tyskarna tog över. Den 21 december, det är då stressen börjar komma. Det är då man plötsligt inser att man har 172 julklappar kvar att köpa och ger sig ut på stan och slåss om Bo Kaspers orkesters Greatest hits, varmkorvkokare, elektroniska husdjur och massa annan skit som ingen egentligen vill ha eller behöver.

Sen upptäcker man att man ska slå in alltihop. Och sen att man glömt köpa tågbiljett hem till Ödeshög eller Åmål eller var man nu kommer ifrån, men man löser det och till sist står man där hemma hos mamma ungefär samtidigt som tomten bultar på dörren.

Då blir det julkrig. Ungarna river och sliter i sina 172 julklappar. Det är papper över hela huset. Plastflygplanet kastas men kan visst inte flyga och går i

tusen bitar. Lillen gråter. Ingen är nöjd. Ur pappas gamla stereo strömmar Egon Kärrmans julsånger på högsta volym.

– De kommersiella krafterna tar över mer och mer och julklapparna har blivit allt viktigare i vårt julfirande. Förr var det lekarna och maten som stod i centrum.

Maten ja. Den traditionella svenska. Julskinka, Janssons frestelse, rökt lax, prinskorvar, köttbullar... Fel, fel, fel! Sena påfund. Gamla svenska traditioner bjuder på fisk (helst i kombination med gröt), dopp i grytan, blodkorv, istersmör, inkokta grisfötter, fläsk och fläskkorv.

JAHA. PEPPARKAKOR OCH GLÖGG? Förstås ett måste, men inte svenska. Läckerheterna är lika tyska som julgranen. Kanske ska vi dock ge våra förfäder en eloge för att de spetsade det vattniga tyska glühweinets så att Kalle Anka och hans vänner blir lika lustiga att se varje julafoton. Klockan tre. Sedan 1960... En svensk jultradition?

– Jo det kan man säga. Man får absolut inte spela in programmet utan man skall se det när det sänds. Några av våra studenter har dokumenterat traditionen som ju faktiskt bara finns i Sverige.

Fast egentligen är ju den där förbannade ankan amerikan. Finns det verkligen ingenting som är riktigt genomsvenskt?

Annika Nordström funderar och kommer på det – DEN ELEKTRISKA ADVENTSLJUSSTAKEN!

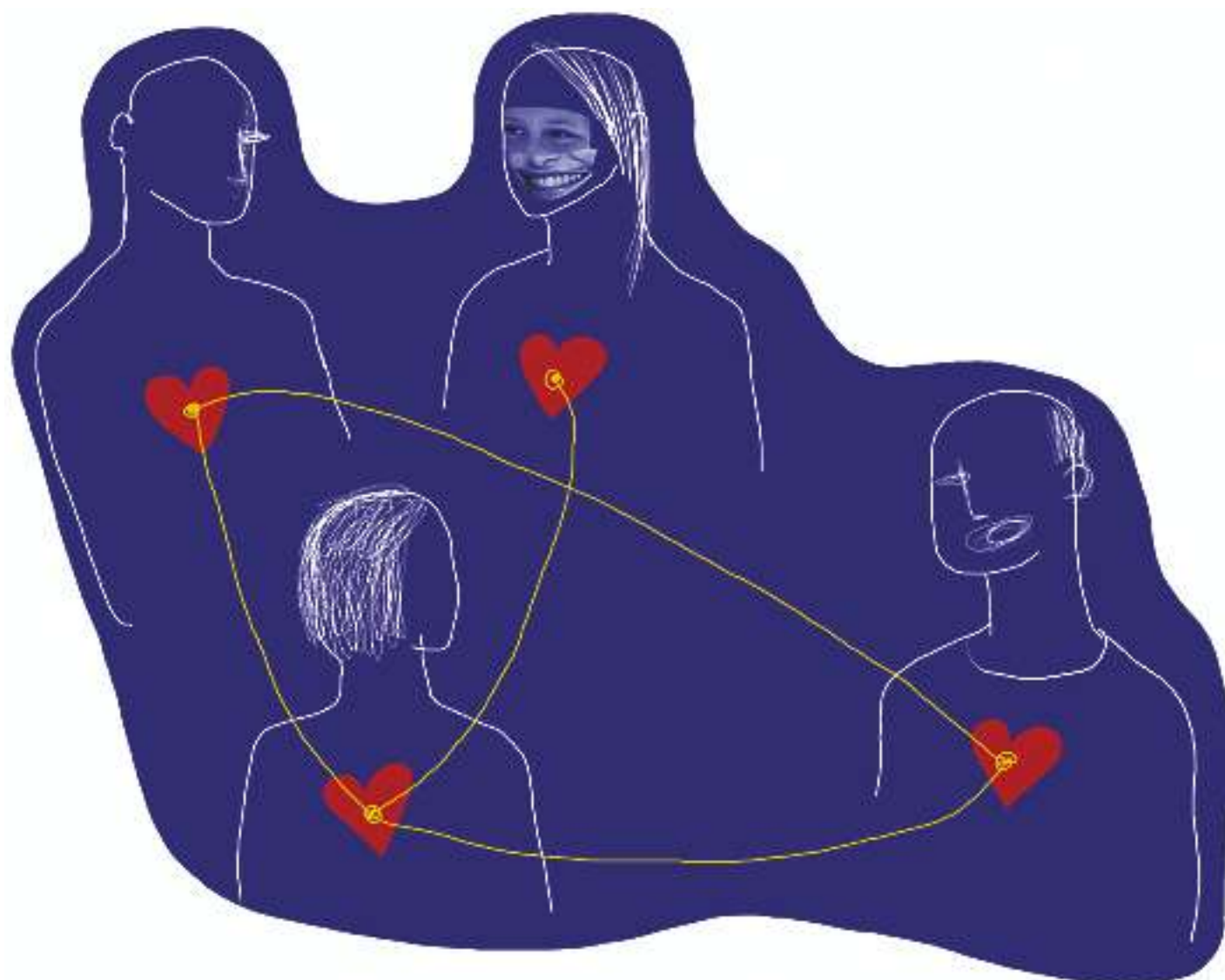
– Den är till och med från Göteborg, uppfanns av Werner Simonson från Partille 1938. Han jobbade på Philips och mötte först stort motstånd med sin uppfinning men lyckades till sist övertala firman att tillverka en uppsättning på prov. Den gjorde succé.

Werner Simonsson, elljusstakens fader – tack för att du stod på dig.

Elljusstaken, symbolen för en äkta svensk, eller om man så vill göteborgsk, jul. Lätt att ta med sig.

Över hela världen.

Lars Nicklason

Att räknas lika är en dygd

Text: Kajsa Asklöf Illustration Eva-Lena Hedvall

Egentligen är det väldigt enkelt – kärlek är svaret på i stort sett allt. Det visste både hippiesarna och de som grundade världsreligionerna. Den som lever i kärlek har lyckats i sitt liv, oavsett allt annat. Men då handlar det inte bara om den privata, erotiska kärleken utan också om den till medmänniskorna. Medan eros är ett tämligen utröskat ämne är utforskandet av vår förmåga till mellanmänsklig kärlek hopplöst eftersatt.

ORDET DYGD KOMMER ifrån duga, att klara av vissa saker. Idealet, en dygdig människa, har en inre hållning som gör att hon ständigt och beslutsamt försöker göra det goda. Hon strävar med alla sina krafter mot det goda, gör goda handlingar och ger det bästa av sig själv.

Det är bara ett fåtal människor som kan göra anspråk på att ens komma i närheten av en Jesusliknande kärlek till mänskligheten. Även om kärlek är den främsta av dygderna, eller kanske just därför, snubblar vi allt som oftast på vår ofullkomlighet, och lyckas inte få till det där ständiga och jämna flödet av strålände mellanmänsklig kärlek som inte låter sig rubbas av normala störningar i mänskliga mellanhavanden.

I staden Padova i norra Italien ligger Cappella degli Scrovegni utanför vilket det sommartid brukar vara en lång kö av turister. Det lilla kapellet lät en son till en ockrare bygga i ett försök att rädda sin far från evig för-

dömelse. Det speciella med just detta kapellet är Giotto's fresker som han gjorde 1303 till 1305. Den florentinske mästaren ägnade sig åt nyskapande konst när han bröt med den stiliserade bysantinska traditionen och använde

” Vackert är egentligen allt som ses genom kärlekens ögon.

Kristian Morgenstern

perspektiv för att ge en tredimensionell känsla. Nästan varenda yta i kapellet är utsmyckad, och det mest iögonfallande är de 36 scenerna ur Jesu liv. Färgerna är förvånansvärt starka, men mellan de färgglada freskerna finns några blekt gråvita figurer insmugna. Det är de varelserna som symboliserar synderna och dygderna. Och det är väl som det är. Våra liv är inte alltid så färgglada, utan ofta en serie kompromisser mellan synder och dygder. Men kärleksbudskapet är i grund och botten det samma i alla religioner.

SOM MYSTIKER INOM ISLAM tränar man sig metodiskt för att rena sig från avundsjuka, egoism, hat och förakt,

berättar universitetslektor Gudmar Aneer som studerat östlig islam.

– Ju mer du renar dig, desto mer förstår du vad Gud vill med ditt liv. Inom sufismen är målet att bli ett med Gud. Det enda som kan ge den föreningen är kärleken, kärleken till Gud och till medmänniskorna, säger Gudmar Aneer.

KÄRLEKSDYGDEN inom kristendomen handlar i första hand om kärleken till Gud, och först därefter om kärleken till medmänniskorna. Inom sufismen är det tydligt att det inte räcker med att älska Gud, utan det krävs att man förmår älska sina medmänniskor också, eftersom Gud finns inom alla. Det går ut på att känna enhet med alla människor och hela världen. Eftersom ljuset, Gud, finns inom oss alla är det fel att behandla människor olika.

– Om jag tycker att du är förskräcklig upplever jag inte den enhet där Gud är den innersta delen. Ett tecken på att man inte kommit så långt är att man skiljer mellan sig själv och andra. Att man gör en gränsdragning genom att se någon annan som ett du istället för ett jag. När du upplever enhet skiljer du inte längre mellan dig och andra människor.

Att uppgå i ett gemensamt *vi* är en svindlande tanke i ett individualistiskt samhälle som vårt. Jag frågar Gudmar om han nått så långt att han tänker mer på *vi* än på *jag*.

– Nej, inte fullt ut men jag tycker att det är vackert när man gör det. Jag vill helst inte tvingas till att ta avstånd från andra människor.

Han berättar om en lärodikt av Jalal al-Din Rumi där fyra personer slåss om vad de ska köpa för pengarna de just fått. I slutändan visar det sig att alla vill köpa samma sak, mat, men att de bara har olika sätt att uttrycka det på.

– På samma sätt är det med oss. Alla vill egentligen ha samma sak – en djupare kontakt med varandra och med Gud. När man slåss med varandra är det för att man vill hävda sig själv, och det gör vi utifrån okunnet och egoism. Mysticism i indiska religioner har det gemensamt med sufismen i islam att man menar att det bara är kärleken som kan leda hela vägen.

Han berättar att en av de saker som sägs om de riktigt stora mystikerna är att de har en kärlek som är så stark att djuren känner det och kommer fram till dem.

– Det finns inget som så starkt kan bryta ned hinder som just kärlek. Men man ska inte bry sig om så många andra saker, för ju mer du ska klara av, desto mindre kan du ha kvar fokus på kärlek, säger Gudmar Aneer.

Det är ännu en tanke som går dåligt ihop med det västerländska samhället. Ulla Holm, professor i genusvetenskap, ser dygdena som en balansakt över en spång där laster lurar på ömse sidor om en dygd. I mitten finns exempelvis generositet, på sidorna snålhet och slösaktighet.

– **ARISTOTELES SYSSLADE MED** dygdeetik där han undersökte hur man skulle leva för att existera väl ihop med andra människor. Han menade att karaktärsdrag är något man tränar sig till i sina olika aktiviteter. Man kan träna in både bra och dåliga vanor. Visserligen föds vi med en första natur, men vi tränas till en andra som blir lika naturlig som den första, säger Ulla Holm.

Hon berättar att Aristoteles ansåg att förebilden för vänskap gick att finna hos mödrar. Deras kärlek till sina barn handlar mer om att tycka om än att bli omtyckt. Mödrar begär inte den andra utan är glada om det går personen väl. Ulla Holm refererar gärna till filosofen Simone Weil som talade om uppmärksamhetens kärleksöga.

– Det handlar om att se den andre i hennes nakenhet och acceptera henne som hon är, utan att försöka få henne till det jag vill att hon ska vara.

Ett ideal som vi har införlivat i väst är det om den självständiga människan. Helst ska vi vara tuffa små cowboys allihop, som hellre sover på stenar i öknen än är i behov av en annan människas famn. Inga känslöband ska hindra oss att uppnå det vi begär. Med tanke på att vi är sociala varelser är det ett ganska märkligt ideal. Det tycker Ulla Holm också.

– I olika perioder i vårt liv är vi beroende. Varför ska vi då ha självständighet som ideal? Men individualismen är världigt stark i det moderna samhället. Aristoteles såg det här med dygder som funktioner och ansåg att en bra människa är en som är bra på att vara människa. Då är man praktiskt klok om man tränar sin medmänsklighet, säger Ulla Holm.

EN AV GRUNDTEXTERNA för de kristna dygdena är Paulus första brev till korinterna, berättar Britt-Mari Näsström, professor i religionshistoria. Där slås klart och tydligt fast att det du ska göra ska du göra i kärlek: ”Och om jag hade profetians gåva och visste alla hemligheter och ägde all kunskap och om jag hade all

tro, så att jag kunde förflytta berg, men icke hade kärlek så vore jag intet.”

– Augustinus sa att har du bara kärlek så gör du det rätta, säger Britt-Mari Näsström.

Sokrates däremot var lite mer psykologiskt lagd, för han ansåg att det bara fanns en enda dygd och det var kunskapen om sig själv. Självkänedom skulle göra att man visste hur man ska handla mot andra.

– Jag tror att det är lättare att peka ut synderna, speciellt hos andra. Det är mycket svårare att själv leva

” Nya idéer kommer inte fram om omgivningen är mycket kritisk och negativ. Konstruktiv kritik kan ... vara som en gåva.

upp till dygdena och se när man själv förbryter sig mot dem. På något sätt är kärleksbudskapet för stort för att människor ska kunna leva efter det, säger Britt-Mari Näsström.

Men vi har knappast något val än att försöka om inte tillvaron ska bli outhärdlig. På arbetsplatser handlar det mycket om bemötande och öppenhet, tycker psykologen Bodil Bergman.

– Det är det här som min pappa alltid sa när vi frågade honom vad han önskade sig i julklapp – ett vänligt bemötande. Vi tyckte att det var fånigt, men det är väl det man önskar sig egentligen.

FAST DET ÄR betydligt mer komplext än så. För att få till ett klimat som lämpar sig på arbetsplatsen får man lägga till medkänsla och gott bemötande också. Bodil Bergman började forska om vilka mekanismer som förhindrar jämställdhet på arbetsplatser efter att ha deltagit i studier som visade att kvinnor rapporterar mer ohälsa än män.

– Där kunde vi se att värk och besvär var vanligt hos kvinnor och att det hade att göra med hinder i arbetet och möjligheter till utveckling. Bemötandet är viktigt. Det är det här med attityder och hur man skapar möjligheter. Det gäller inom universitetet också.

Kvinnor i studien upplevde att de fick arbeta mycket hårdare och vara mycket ambitiösare än männen för att märkas. Ändå kände sig kvinnor ifrågasatta och fick inte samma stöd och tilltro som männen i organisationen. Ofta upplevde de att deras arbete fick lägre prioritet än männens.

– Vad man kan säga nu är att trakasserier inte är så mycket sexuella som psykosociala. Det är mycket mer subtilt. Att känna sig ifrågasatt fast man är lika bra som männen kan ge dålig självkänsla.

Kvinnor har en tendens att se mer till vad de inte klarar av, medan män istället ser till det de klarar av. Frågan är varför. Och vad är det egentligen som händer på arbetsplatser som gör att kvinnor upplever att de hålls utanför och inte får information lika naturligt som männen.

– Det gäller att få kunskap om detta för om man vet vad som händer kan man göra något åt det.

Bodil Bergman tror inte att män behandlar kvinnor annorlunda avsiktligt, utan att det till stor del handlar om kulturella mönster och manliga nätverk och struk-

turer. De sitter männen fast i, likväl som kvinnorna, och för män kan det exempelvis vara svårt att få pappa-ledigt eftersom förväntningarna på dem är annorlunda.

Men när Bodil Bergman har intervjuat män om de här frågorna har det visat sig att de inte riktigt har förståelse för den problematik som kvinnor upplever.

– Det är lättare för män att befordra varandra för de känner igen sig i varandra. Och om man tar en sådan sak som lönen – män går in och begär mer i lön, medan kvinnor väntar och tänker att nu måste jag väl få för nu har jag varit duktig. Vi väntar på att bli upp- bjudna och det är ett kulturellt mönster.

För att få till stånd en förändring måste man ha visioner, anser Bodil Bergman

– Jag tror att det blir bättre hälsa för alla om vi kan mildra stressen och inte pressar familjerna in i situationer som de inte vill ha. Man måste ha mål för sin verksamhet och vara beredd att ompröva dem. Om vi blir övermoraliska blir det hemskt, men det är det här med öppenhet och medkänsla som är viktigt. På sikt måste det väl ske en omformulering av den manliga normen. Män ser män nu, men om män också ser kvinnor, och kvinnor också ser män så har man omformulerat den.

ETT TRYGGT OCH ÖPPET KLIMAT gynnar alla på en arbetsplats, inte minst arbetsgivaren. Med bra grundförutsättningar kan den eftersträfvansvärda, synnerligen roliga och fruktsamma kreativa skapelseprocessen få fritt spelrum. Men för att klimatet ska vara kreativt måste det vara tillåtande.

– Nya idéer kommer inte fram om omgivningen är mycket kritisk och negativ. Konstruktiv kritik kan å andra sidan vara som en gåva. Kärlek och kreativitet kanske är uttryck för frihet från barriärer. Kreativitet är ofta att inte vara bunden till restriktioner utan fri i sin fantasi, säger Christina Hellström, docent på psykologiska institutionen.

Hon arbetar med kreativitet och innovativa processer, och säger att ett kreativetsbefrämjande arbetsklimat innebär att man kan bolla idéer med varandra, att man får feedback och att man kan etablera situationer av lekfullhet.

– Frihet är ett nyckelbegrepp; att man känner sig oförhindrad och kan spåna ■

Fakta / dygder

Egentligen kommer de fyra kardinaldygdena från grekisk filosofi, men de får ändå symbolisera de fyra paradisloderna. De fyra är klokhed (prudentia) som symboliseras av en orm som slingrar sig upp för en stav eller en bok, måttfullhet (temperantia) – ett timglas, tapperhet (fortitudo) avbildat som ett svärd eller en sköld och rättträdighet (justitia) som liknas vid en våg eller en lagbok.

Senare la man till tre dygder inom kristendomen så att dygdena tillammans blev sju. De tre är tro (fides) vars symbol är korset, hopp (spes) med sitt ankare och kärlek (caritas) som naturligtvis har ett hjärta, ibland till och med ett brinnande sådant, som sin symbol.

Att kärleken är den främsta av dygdena står i Bibeln: ”Så bliva de då bestående, tron, hoppet och kärleken, dessa tre, men störst av dem alla är kärleken.”

Inom kristendomen skilde man på eros, den köttliga kärleken, och agape, den himmelska kärleken (människornas kärlek till Gud och Guds kärlek till människorna).

Mina universitet

NÄR JAG VAR FEMTON ÅR startade jag en skoltidning på Kommunala Realskolan i Sävsjö tillsammans med två andra subversiva kamrater. Jag skriver subversiva eftersom skolans rektor, som vi kallade Uno-X, bannlyste publikationen efter det första numret. Vi fortsatte ändå att komma ut med tre nummer till, mycket tack vare den medelålders subversive vaktmästaren, Nilas, som körde tidningen på sin fritid på stencilapparaten i huvudbyggnadens källare.

Vad som fick "Fack-Njos" att möta sådant motstånd från överheten vet jag inte. Kanske var det kombinationen av vänsterretorik och sexualliberalism, artiklarna om onani och Freud och USA-utur-Vietnam, nyhetsgrafiken som åskådligt beskrev var Sävsjös gummiautomater var placerade, mina psykedeliska teckningar som kunde vara inspirerade av Gud-vet-vad. Jag vet inte. Det var ändå -68, man kan kanske tycka att en pedagogisk ledare som vår rektor borde ha kunnat lyfta blicken bortanför Sturegatan, men man ska också komma ihåg att det var en tid när många vuxna var extra nervösa, paranoidea.

TIDNINGEN VAR ytterligare belastad eftersom vi sålde den illegalt, för femtio öre. Vårt hårda arbete var vårt ersättning men det tyckte inte Uno-X och efter att han i skolans rundradio uppmanat, nej *befallt* alla elever att slänga Fack-Njos (han tog inte namnet i munnen) i närmaste papperskorg blev jag uppkallad till hans expedition, och inför ditkallad lokalredaktör för Smålands Dagblad fick jag en mycket lång föreläsning om moral och ansvar och allmän anständighet, ja hyfs helt enkelt.

Nu vet ni ju redan att Fack-Njos fortsatte att komma ut, men vad som främst fick mig att fortsätta var lokalredaktörens artikel dagen efter, där han lovprisade både vårt initiativ och tidningens innehåll!

När jag läste detta beslutade jag mig för att bli journalist när jag blev stor. Det var ett tveklöst beslut. Och jag blev stor väldigt kvickt, eftersom jag tillbringade de tre närmaste åren på gymnasiet i Värnamo med redaktörsskap för skoltidningen Hugin & Munin, en utgivning till stor del finansierad av Killespel på elevexpeditionen under timmar som skulle ha tillbringats i andra salar.

Det var möjligt att göra så, i den gamla tiden. Jag tänkte inte på femmor i betyget, dåtidens MVG. Jag visse ju vad jag skulle göra med mitt liv, eller hur? Och det livet fortsatte med ett år i lumpen, och fyra månader på husfabriken hemma i Vrigstad, och på sensommaren reste jag till Lund och skrev in mig på universitetet för att kunna dra nytta av stu-

FOTO: GÖRAN OLSSON/OLIO

dentrabatten som jag behövde för min årlånga Asienresa som började dagen efter inskrivningen. Resan var ju en del i utbildningen till journalist.

NÄR JAG ÅTERKOM till Sverige fortsatte jag att finansiera mitt liv med ett halvår som snickare på Stockaryds Skolutesilier, och följande höst började jag läsa blocksvenska på universitetsfilialen i Växjö men ämnet var inget för mig. Jag skulle inte bli lärare, eller hur? Litteraturvetenskap var ett bättre val, så gott att jag lyckades ta fyrtyo poäng under arbetet med kårtidningen och det gav mig anledning att fortsätta de studierna vid moderuniversitetet i Lund.

Men så blev det inte. Jag fick aldrig tid. Jag flyttade visserligen till Lund, jag hade trevliga samtal med docenten Bertil Romberg, och lika intressanta diskussioner i Per Rydén's pressforskningsgrupp, men arbetet med främst Dackekuriren, och de andra studentfackliga sysslorna på Smålands Nation, gjorde att de formella studierna... ja, ni förstår. Det formella i sammanhanget var min heltidstjänst på nationen.

EFTER TVÅ ÅR utan poäng var det dags för mig att bli kurator på nationen för ytterligare ett år, också en heltidstjänst, och en naturlig successionsordning efter redaktörsskapet, och jag började frukta att jag, om detta fortsatte, skulle kunna slå något slags

rekord i framtiden. Jag skulle som kurator dessutom inte arbeta som redaktör, vilket jag i princip gjort sedan femtonårsåldern.

Det fanns en väg ut. Jag hade denna höst gått igenom de omfattande och sannolikt mycket dyra intagningsproven till Journalisthögskolan, och jag kom in.

JAG TILLBRINGADE FORMELLT de kommande två åren på JH. Man kunde också hitta mig på någon tidningsredaktion under den tiden.

En tid senare återkom jag som lärare. Journalisthögskolan blev en del av universitetet. Jag stannade länge, längre än jag borde. Jag insåg sakta att mediepedagogens karriär inte var för mig. Universitetet var inte för mig. En del subversiva människor, men inte för mig.

Ändå. Jag har en fil kand. Det var väl något hos mig som ändå skulle avslutas, avrundas. Det blev en trebetygsuppsats för Per Rydén till slut. Men då var jag ungefär lika gammal som Uno-X...

Åke Edwardson

Författare och f d lärare på JMG